

Fackligt studie- och arbetsmaterial

Revolutionära Marxisters Förbund (RMF)

Odaterat (förmodligen 1973)

Innehåll

Inledning.....	1
I. "Klassikerna" om fackföreningar	2
Engels	2
Lenin.....	3
Trotskij	4
Vad innebär detta idag?.....	6
II. Landsorganisationen i Sverige.....	6
Fackföreningarna och det spontana medvetandet	7
Den svenska kapitalismens genombrott	7
Den svenska arbetarklassens sammansättning	8
Förutsättningar för fackföreningarnas framväxt	9
Summering	11
Fackföreningarnas genombrott.....	12
Skillnader i synen på staten.....	12
Den fackliga rörelsen centraliseras	13
Fackföreningarna och arbetsköparna	14
Strejken som vapen	17
Storstrejkens konsekvenser	18
Monopolkapitalism kräver en följsam fackföreningsrörelse.....	19
30-talskrisen	21
Saltsjöbadsavtalet	22
Stadgerevisionen 1941	24
Lönepolitiken och centraliseringen	25
LO – en del av statsapparaten	25
Arbetsbyråkratin	26
För den som vill veta mera	28
Punkter att diskutera.....	28
III. Den fackliga oppositionen.....	28
Syndikalismen	28
Storstrejken.....	29
Den svenska revolutionen 1917-1918	30
"Arbetarrådet" i Västervik	30
Sossarna tar över	31
Arbetarnas landsråd.....	31
Fackoppositionen	31
Fackliga propagandaförbundet	33
Kominterns enhetsfronttaktik	34
Fackliga propagandaförbundet försvinner	34
Svensk-ryska kommittén	35
Försök till allians med socialdemokratin	35
Ryskt samarbete med gruvarbetsförbundet	36
Enhetskommittén.....	36
Kominternvändningen åt vänster 1928	37
Arbetsfredskonferensen och Enhetskommitténs svar	37

LO krossar enhetskommittéerna.....	38
SKP splittrades	38
Röda Fackliga Oppositionen, RFO	39
Revolten i Ådalen.....	40
För den som vill veta mer.....	42

Inledning

Det du nu håller i din hand är det första stapplande steget mot en organiserad facklig skolning. Ursprungligen hade vi tänkt oss att i Brev 1 ta upp en mängd områden som är viktiga för den fackliga skolningen. Det gällde avsnitt om LO:s organisatoriska uppbyggnad, arbetsrätt och klasslagstiftning såväl i Sverige som utomlands, fackföreningsrörelsen i andra länder samt slakten av ”gruppernas” syn på den fackliga taktiken. Vi har p g a det bristande utrymmet inte kunnat ta med dessa avsnitt. Men det innebär inte att de lämnas åt sidan. Alla de utlovade avsnitten skall i en eller annan form komma i något av breven.

I detta första brev begränsar vi oss till ett enda område – fackföreningsrörelsen i Sverige. Brevet består av tre olika delar.

I. Ett inledande dokumentavsnitt, vilket innehåller texter från de s k klassikerna. Med det vill vi visa hur fackföreningsrörelsens uppgifter och betydelse har förändrats i takt med kapitalismens utveckling. Därmed hoppas vi ställa diskussionen om dagens fackföreningsrörelse på en någorlunda rätt bog. Det första avsnittet utgör således en allmän ram för våra fortsatta studier (sid. 2)

II. Det andra avsnittet i Brev 1 behandlar utvecklingen av den svenska arbetarklassens fackliga organisationer. Främst är det en genomgång av LO:s historia, där försök görs att ta fasta på en del av de faktorer, som varit riktninggivande för dess utveckling (sid. 6).

III. Det tredje avsnittet slutligen rör den fackliga oppositionen inom LO. Där anges ytterligare en del av de faktorer som påverkat LO:s utveckling. Avsnittet kan vidare fungera som ett bakgrundsmaterial till de kommande diskussionerna om enhetstaktiken på arbetsplatser och i fackföreningar (sid. 28).

Innehållet i brevet är till övervägande del empiriskt. Det är svårt att undvika det i en historieskrivning som omfattar en stor mängd frågor. Trots detta bör innehållet kunna stimulera en politisk debatt i t ex frågan om synen på fackföreningarnas förhållande till staten och därmed vår taktik.

Men att öppna en debatt innebär inte att man kan besvara alla frågor den reser. De uppfattningar som presenteras är inga ”partilinjer”. Det är APK (Arbetsplatspolitiska Kommissionen inom RMF), som lägger fram ett studie- och arbetsmaterial som inledning till vidare skolning och diskussion. Till verket!

För. APK/L.C.

I. "Klassikerna" om fackföreningar

Det här brevet behandlar fackföreningarna, och då framförallt LO under senkapitalismen. För att få lite perspektiv på det hela börjar vi med att se vad 'klassikerna' skrev om sin tids fackföreningar. Därigenom får vi också en viss bild av hur fackföreningarnas roll förändrats i takt med kapitalismens utveckling.

Engels

Om vi då börjar med 'ur-marxisten' själv har hans och Engels' åsikter skrivits ned av den senare i två artiklar i "Labour Standard" 1881, varifrån det följande är hämtat.

"Hur kan nu kapitalisterna minska lönerna när dessa bestäms av en klar och väldefinierad social-ekonomisk lag? Den ekonomiska lönelagen finns, och den är obestridlig. Men som vi har sett är den elastisk, och det är den på två sätt. Lönenivån kan sänkas, i en viss bransch, antingen direkt genom att gradvis vänja arbetarna i branschen vid en lägre levnadsstandard, eller indirekt genom att öka antalet arbetstimmar per dag (eller att med ett oförändrat antal arbetstimmar öka arbetsintensiteten) utan att öka betalningen.

Och varje individuell kapitalists intresse av att öka sina vinster genom att sänka sina arbetares löner stimuleras av konkurrensen mellan kapitalisterna i samma bransch. Var och en av dem försöker att sälja billigare än sina konkurrenter, och såvida han inte ska offra sina vinster måste han försöka minska lönerna. Trycket på lönenivån som förorsakas av varje individuell kapitalists intresse ökas alltså tiofaldt genom konkurrensen mellan dem. Det som tidigare gällde mer eller mindre vinst blir nu en nödvändighet.

Emot detta konstanta, oförminskade tryck har oorganiserade arbetare inget effektivt motståndsvapen. I branscher utan organisering av arbetarna tenderar därför lönerna att konstant sjunka och arbetstimmarna att öka konstant. Denna process pågår sakta men säkert. Tider av välstånd kan då och då avbryta den men tider med dåliga affärer skyndar på den desto mer efteråt. Arbetarna vänjer sig gradvis vid en allt lägre levnadsstandard. Medan arbetsdagens längd mer och mer närmar sig den maximalt möjliga, kommer lönerna allt närmare sitt absoluta minimum – den summa under vilken det blir absolut omöjligt för arbetaren att leva och bilda familj."

Vidare, från den dag fackföreningarna blev tillåtna blev

"...arbetarna en kraft i England. Till den styrka som föreningen och den gemensamma handlingen ger tillkom snart kraften av en välfylld skattkammare – 'motståndspengar', som våra franska bröder så uttrycksfullt kallar dem. Hela läget ändrades nu. För kapitalisten blev det riskabelt att hänge sig åt en sänkning av lönerna eller en ökning av arbetstimmarna... Fackföreningarna har nu blivit erkända institutioner och deras inverkan som en av lönereglerarna är erkänd likaväl som inverkan av Fabriks- och verkstadslagarna som reglerare av arbetstimmar."

Det är alltså genom fackföreningarnas handlingar som lönelagen upprätthålls gentemot arbetsköparna, och som arbetarna i alla välorganiserade branscher kan få, åtminstone i stort sett, betalt för det fulla värdet av sin arbetskraft som de hyr ut till arbetsköparen. Det är också genom fackföreningarnas handlingar, med hjälp av statliga lagar, som arbetsdagen fås att, i varje fall inte allt för mycket, överskrida den maximilängd utöver vilken arbetskraften utmattas i förtid. Detta är emellertid det yttersta som fackföreningarna, såsom de för närvarande är organiserade, kan hoppas uppnå, och det endast genom en konstant kamp, genom ett enormt slöseri med styrka och pengar; och sedan, åtminstone vart tionde år, bryter handelns fluktuationer för en tid ned vad som uppnåtts, och kampen måste föras omigen. Det är en ond cirkel utan någon utgång. Arbetarklassen förblir vad den var; en klass av löneslavar, som våra chartristiska anfäder inte var rädda att kalla den. Ska det här bli det slutliga resultatet av allt detta arbete, denna självuppoftning och detta lidande? Ska detta för alltid förbli det högsta målet för Englands arbetare? Eller ska arbetarklassen i det här landet till sist försöka bryta sig ur den onda cirkeln och finna en väg ut ur den i en rörelse för ett *fullständigt upphävande av lönesystemet*?"

”Inga mesiga ord kan dölja det tråkiga faktum att det nuvarande samhället är i huvudsak uppdelat i två stora antagonistiska klasser i kapitalister, ägarna av alla produktionsmedel, på den ena sidan; och arbetarna, som inte äger någonting utom sin arbetskraft, på den andra. Arbetsprodukten av den senare klassen måste delas mellan båda klasserna, och det är om denna delning som striden står. Varje klass försöker få så stor del som möjligt, och det är den mest underliga aspekten av denna strid att arbetarklassen, medan den kämpar för att få bara en del av sin egen arbetsprodukt, ofta anklagas för att råna kapitalisten!

Men en kamp mellan två stora klasser i samhället blir med nödvändighet en politisk kamp. Det blev den stora kampen mellan medel- eller kapitalistklassen och feodalaristokratin, det blir också kampen mellan arbetarklassen och dessa samma kapitalister. I varje kamp där klass står mot klass förs kampen ytterst om politisk makt, den härskande klassen försvarar sin politiska överhöghet, dvs sin säkra majoritet i lagstiftningen, den förtryckta klassen kämpar för, först en del, sedan hela denna makt, för att bli i stånd till att ändra de gällande lagarna i enlighet med sina egna intressen och krav.”

”...I enlighet med traditionerna från sitt ursprung och. sin utveckling i det här landet har dessa mäktiga organisationer hittills begränsat sin funktion till att delta i regleringen av löner och arbetstider, och till att genomdriva återkallanden av lagar vilka är öppet arbetarfientliga.

Det finns gott om symptom på att arbetarklassen i det här landet vaknar till medvetande om att den under en längre tid har följt fel spår; att de nuvarande rörelserna för enbart högre löner och kortare arbetsdag håller klassen i en ond cirkel utan någon utgång; att det inte är de låga lönerna som är roten till det onda utan lönesystemet i sig själv. När denna kunskap väl är allmän inom arbetarklassen måste fackföreningarnas funktion förändras avsevärt. De kommer inte längre att ha privilegiet att vara arbetarklassens enda organisationer. Vid sidan av, eller ovanför, branschfackföreningarna måste det uppstå en allmän förening, en politisk organisation för arbetarklassen som helhet.

Det finns alltså två punkter som de organiserade facken skulle tjäna på att tänka över; för det första att den tidpunkt snart närmar sig när arbetarklassen i det här landet kommer att kräva, med en röst man inte kan ta fel på, sin del av representationen i parlamentet. För det andra att även den tidpunkt snabbt närmar sig när arbetarklassen har förstått att kampen för högre löner och kortare arbetsdag och hela fackföreningarnas nuvarande verksamhet inte är ett mål i sig utan ett medel, ett mycket nödvändigt och effektivt medel, men bara ett av åtskilliga medel för ett högre mål: avskaffandet av lönesystemet helt och hållet.”

Lenin

Sedan går vi ca 30 år framåt i tiden, till ‘Lenins tid’. Det är då framförallt två viktiga förändringar som inträffat sedan 1880-talet: dels är det ekonomiska, politiska och sociala läget sådant att ”revolutionen stod på dagordningen”, och arbetarklassens objektiva uppgifter står på ett annat sätt. Den andra förändring som ‘inträffat’ är av en annan art, det är Lenins utveckling av teorin för arbetarklassens organisationsformer dvs partiteorin. Som en följd av detta sysslade Lenin mindre med att definiera fackföreningarna och mer med deras uppgifter.

Av denna orsak blir det mesta han skrev om fackföreningarna anpassat till de speciella förhållanden som han huvudsakligen behandlade, och därför svårt att anpassa till dagens situation utan att känna till de dåvarande förhållandena mycket väl. Från det mycket omfattande material om fackföreningar som kommer från Lenins penna tar vi därför med endast en mycket liten del här, hämtat från ett förord till en broschyr om fackföreningar som skrevs 1907 (Lenin, *On Trade Unions* sid 189).

”...bolsjevismen använder revolutionär socialdemokratisk taktik på alla kampområden, i alla verksamhetsgrenar. Det som skiljer bolsjevism från mensjevism är inte att de förra förkastar arbete i fackföreningarna eller de kooperativa föreningarna etc, utan att de förra har en annan linje i propagandaarbetet, i agitationen och i arbetarklassens organisering. Idag är fackligt arbete utan

tvekan av enorm betydelse. Som kontrast till mensjevnikernas neutralism måste vi upprätthålla detta arbete på basis av en närmare anknytning till partiet, av utveckling av socialistiskt medvetande och en förståelse för proletarietets revolutionära uppgifter...

Revolutionärt arbete i fackföreningarna som ändrar betoningen från parlamentariskt trixande till skolning av proletariet, till samling av de rena klassorganen, till kampen utanför parlamentet, till förmågan att använda (och förbereda massorna på möjligheten av att framgångsrikt använda) storstrejken, likaväl som 'december-kampformerna', i den Ryska revolutionen – allt detta är starkt framträdande som uppgifterna för den bolsjevikiska strömningen."

Trotsky

Vad har då Trotsky sagt om fackföreningarna? Han levde ju, trots allt, relativt länge och såg både kapitalismen och fackföreningarna förändras avsevärt och därför även synen på fackföreningarnas uppgifter. Här ska vi ta upp den syn han hade vid sin död 1940. På hans skrivbord hittades då en ofullbordad artikel om "Fackföreningarna under det imperialistiska förfallets epok" (artikeln finns i Leon Trotsky "On the Trade Unions" och rekommenderas varmt).

"Det finns ett gemensamt drag i utvecklingen, eller mer korrekt degenereringen, av de moderna fackföreningsorganisationerna över hela världen: det är deras tendens att närma sig och växa samman med statsmakten. Denna process är lika karaktäristisk för de neutrala, socialdemokratiska, kommunistiska och "anarkistiska" fackföreningarna. Enbart detta faktum visar att tendensen till "sammanväxt" inte är inneboende i den ena eller andra doktrinen som sådan utan härrör från sociala villkor som är gemensamma för alla fackföreningar.

Monopolkapitalismen vilar inte på konkurrens och fria privata initiativ utan på centraliserat styre. De kapitalistiska klickarna i spetsen för de mäktiga trusterna, syndikaten, bankkonsortier och så vidare, betraktar det ekonomiska livet från samma höjder som den statliga makten, och de fordrar vid varje steg samarbete från den senare. Fackföreningarna inom de viktigaste branscherna i industrin finner sig i sin tur berövade möjligheten att dra nytta av konkurrensen mellan de olika företagen. De måste konfrontera en centraliserad kapitalistisk motståndare, som är intimt sammanbunden med statsmakten. Härur följer nödvändigheten för fackföreningarna – i den mån de intar reformistiska ståndpunkter, dvs. ståndpunkter med anpassning till privategendomen – att anpassa sig till den kapitalistiska staten och sträva efter samarbete med den.

I fackföreningsbyråkratins ögon består huvuduppgiften i att "befria" staten från kapitalismens omfamning, genom att försvaga dess beroende av trusterna, genom att få över den på sin sida. Denna ståndpunkt är i fullständig harmoni med den sociala ställningen för arbetararistokratin och arbetarbyråkratien, som kämpar för smulorna av den imperialistiska kapitalismens överprofiter. Arbetarbyråkraternas gör sitt bästa för att i ord och handling demonstrera för den "demokratiska" staten hur pålitliga och oumbärliga de är i fredstid och särskilt i krigstid. Genom att förvandla fackföreningarna till organ för staten, har fascismen inte uppfunnit något nytt, den drar bara den yttersta slutsatsen av de tendenser som finns inneboende i imperialismen....

Av det föregående kan det vid första ögonkastet tyckas lätt att dra slutsatsen att fackföreningarna upphör att vara fackföreningar i den imperialistiska epoken. De lämnar nästan inget utrymme alls för arbetardemokratien, som under den gamla goda tiden då frihandeln härskade på den ekonomiska arenan utgjorde innehållet i arbetarorganisationernas inre liv. I arbetardemokratins frånvaro kan det inte finnas någon fri kamp för inflytande över fackföreningarnas medlemmar. Och på grund av detta försvinner revolutionärernas främsta arbetsfält inom fackföreningarna.

En sådan inställning vore emellertid alltigenom falsk. Vi kan inte välja arbetsfält och arbetsvillkor efter vår egen smak. Det är oändligt mycket svårare att kämpa i en totalitär eller halvtotalitär stat för att vinna inflytande över de arbetande massorna än i en demokrati. Detsamma gäller fackföreningarna, vars öde återspeglar förändringarna i de kapitalistiska staternas öde. Vi kan inte avsvära oss kampen för inflytande över arbetarna i Tyskland bara därför att den totalitära regimen gör ett sådant arbete oerhört svårt. På samma sätt kan vi inte avsvära oss kampen inom de obligatoriska arbetarorganisationer som skapats av fascismen. Än mindre kan vi avstå från ett systematiskt inre arbete i fackföreningar av totalitär eller halvtotalitär typ därför att de direkt eller

indirekt är beroende av arbetarstaten, eller därför att byråkratin berövar revolutionärerna möjligheten att arbeta fritt inom dessa fackföreningar.

Det är nödvändigt att föra en kamp under alla de konkreta förhållanden som skapats av den föregående utvecklingen, inklusive arbetarklassens misstag och dess ledares brott. I de fascistiska och halvfascistiska länderna är det omöjligt att utföra revolutionärt arbete som inte är underjordiskt, illegalt och konspiratoriskt. Inom de totalitära och halvt totalitära fackföreningarna är det omöjligt eller närapå omöjligt att utföra annat än konspiratoriskt arbete. Det är nödvändigt att vi anpassar oss till de konkreta förhållanden som råder i fackföreningarna i varje givet land för att vi ska kunna mobilisera massorna, inte bara mot bourgeoisien, utan också mot den totalitära regimen inom själva fackföreningarna och mot de ledare som upprätthåller denna regim. Den främsta parollen för denna kamp är: *fackföreningarnas fullständiga och ovillkorliga oberoende i förhållande till den kapitalistiska staten*. Detta innebär en kamp för att omvandla fackföreningarna till organ för de breda utsugna massorna och inte organ för en arbetararistokrati.

Den andra parollen är: *facklig demokrati*. Denna andra paroll härrör direkt ur den första och förutsätter för sitt förverkligande fackföreningarnas fullständiga frihet från den imperialistiska eller koloniala staten.

Fackföreningarna kan med andra ord i den nuvarande epoken helt enkelt inte vara de demokratiska organ som de var i den fria kapitalismens epok och de kan inte längre förbli politiskt neutrala, dvs. begränsa sig till att tjäna arbetarklassens dagliga behov. De kan inte längre vara anarkistiska, dvs. bortse från statens avgörande inflytande över folkens och klassernas liv. De kan inte längre vara reformistiska, eftersom de objektiva förhållandena inte längre ger utrymme för några seriösa och varaktiga reformer. Fackföreningarna måste i vår tid antingen tjäna som den imperialistiska kapitalismens sekundära instrument för att underkuva och disciplinera arbetarna och förhindra revolutionen, eller också kommer de tvärtom att bli verktyg för proletariatets revolutionära rörelse.

Fackföreningarnas neutralitet tillhör fullständigt och oåterkalleligt det förflutna – försvunnen tillsammans med den fria borgerliga demokratin.....

Monopolkapitalismen är allt mindre villig att försona sig med fackföreningarnas oberoende. Den kräver av den reformistiska byråkratin och arbetararistokratin, som plockar upp smulorna från dess bankettbord, att de inför ögonen på arbetarklassen omvandlas till dess politiska polis. Om detta inte uppnås, drivs arbetarbyråkratin bort och ersätts med fascister. Men arbetararistokratiens alla ansträngningar i imperialismens tjänst kan i det långa loppet inte rädda den från undergång.

Intensifieringen av klassmotsättningarna inom varje land, intensifieringen av fiendskapen mellan olika länder, skapar en situation i vilken den imperialistiska kapitalismen kan (dvs. för en viss tid) tolerera en reformistisk byråkrati endast om den senare direkt tjänstgör som en liten men aktiv aktieägare i dess imperialistiska företag, i dess planer och program inom landet liksom på världsarenan. Socialreformismen måste omvandlas till socialimperialism för att förlänga sin existens – men endast för att förlänga den och inget mer. Ty längs denna väg finns det i allmänhet ingen utväg.

Innebär detta att självständiga fackföreningar i allmänhet är omöjliga i imperialismens epok? Det skulle vara fundamentalt felaktigt att ställa frågan på det sättet. Omöjliga är de självständiga eller halvt självständiga reformistiska fackföreningarna. Helt möjliga är revolutionära fackföreningar som inte bara vägrar att vara den imperialistiska politikens delägare utan uppställer det kapitalistiska styrets direkta störtande som sin uppgift. I det imperialistiska förfallets epok kan fackföreningarna vara verkligt självständiga endast i den utsträckning som de är medvetna om att de dessutom är organ för den proletära revolutionen. I denna bemärkelse är det program med övergångskrav som antogs vid Fjärde Internationalens senaste kongress inte bara programmet för partiets verksamhet; i sina grundläggande drag är det programmet för fackföreningarnas verksamhet....

Demokratiska fackföreningar i termens gamla betydelse – organisationer där olika strömningar inom ramen för en och samma massorganisation kämpar mer eller mindre fritt – kan inte längre existera. Liksom det är omöjligt att återskapa den borgerligt demokratiska staten, är det omöjligt att

återskapa den gamla arbetardemokratien. Den enas öde återspeglar den andras. Självfallet kan fackföreningarnas oberoende i klasshänseende, i deras förhållande till den borgerliga staten, under de nuvarande förhållandena, endast garanteras av ett helt och hållet revolutionärt ledarskap, dvs. Fjärde Internationalens ledarskap. Detta ledarskap måste och kan naturligtvis vara rationellt och tillförsäkra fackföreningarna det maximum av demokrati som är möjligt under de nuvarande konkreta förhållandena. Men utan Fjärde Internationalens politiska ledarskap är fackföreningarnas självständighet en omöjlighet.”

Vad innebär detta idag?

Huvudteserna i Trotskijs verk stämmer förbluffande väl in på dagens Sverige och frågan inställer sig omedelbart: vad innebär detta för revolutionärer i dagens Sverige?

Ska vi kämpa för att omvandla LO till en revolutionär organisation under Fjärde Internationalens ledning? Ska vi bilda nya ‘rena’ fackföreningar som redan från början står under FI:s ledning samtidigt som vi går på LO’s möten och klargör för medlemmarna dess roll som politisk polis? Ska vi kanske inte bygga någon fackförening alls utan bara värva medlemmar till partiet eller bör vi kanske bygga ‘självständiga arbetarkommittéer’?

Återstoden av detta studiematerial skall närmare ta upp de svenska fackföreningarnas historia och nuvarande funktion. Dessa studier är inget självändamål utan syftar till att dels ge ett underlag för en bättre förståelse för hur man arbetar revolutionärt på arbetsplatserna och dels beväpna läsarna för kampen i facket, på arbetsplatserna, på bussen o s v.

För att bättre fylla det första syftet är det nyttigt att under hela läsningen av de två första breven och i viss mån även det tredje – ha vissa frågeställningar i bakhuvudet:

I vilket förhållande står fackföreningarna till statsapparaten (t ex i fråga om Arbetsdomstolen...)? Vad innebär detta konkret i dagens läge för medlemmarna och för byråkratin? Kan vi på ett eller annat sätt ändra på detta förhållande? På vilket sätt är de lokala fackföreningarna uppbundna till centrala LO-byråkratin? Är det idag möjligt att för någon längre tid rycka loss lokala fackföreningar ur centraliseringens skruvstäd? Vilka ändringar i den objektiva situationen skulle kunna göra detta möjligt?

Detta är den typ av frågor som var och en måste ha ett visst begrepp om för att kunna ha något som helst perspektiv på arbetet i fackföreningarna i Sverige idag. Studiematerialet gör inte anspråk på att på något fullständigt sätt ge ”facit” för dessa och andra viktiga frågor, men kan förhoppningsvis ge en viss kunskap och några tankeställare för att föra diskussionen vidare.

Engels: Articles from Labour Standard

Lenin: On Trade Unions

Trotsky: On the Trade Unions

” Det finns ett gemensamt drag i utvecklingen, eller mer korrekt degenereringen, av de moderna fackföreningsorganisationerna över hela världen: det är deras tendens att närma sig och växa samman med statsmakten.” (L. Trotsky: ”Fackföreningarna under det imperialistiska förfallets epok”)

II. Landsorganisationen i Sverige

Att den svenska fackföreningsrörelsen förändrat karaktär finns det i stort sätt ingen som idag ifrågasätter. Hur däremot denna förändring gått till, och vad det har kommit att innebära, finns det helt naturligt olika uppfattningar om.

För arbetsköparna och deras apologeter liksom bourgeoisins agenter inom arbetarrörelsen, kort sagt för utsugarsamhällets representanter är fackföreningsrörelsens förändrade karaktär ett uttryck för en ”mognadsprocess, ett tillfrisknande”.

Andra tolkar fackföreningsrörelsens utveckling på ett totalt annorlunda sätt. De menar att dess förändrade karaktär inte uttrycker en mognad utan tvärtom ett förfall, som lett till att fackföreningarna idag, i mycket liten utsträckning uttrycker medlemmarnas klassintressen. En del menar att fackföreningarna blivit en del av statsapparaten – ett ämbetsverk. Andra hävdar att den fackliga rörelsen blivit ett instrument för ett fåtal maktfullkomliga byråkrater som lierat sig med statsapparaten och monopolkapitalets spetsar. Men oberoende av hur man tolkar fackföreningsrörelsens utveckling och dess nuvarande roll är man dock i alla läger överens om att den har utvecklats på ett sätt som gör att dess beslut och handlingar på inget sätt ifrågasätter existensen av det nuvarande samhällssystemet och dess maktstrukturer.

Vad är det då som har hänt? På vilket sätt skiljer sig dagens fackföreningsrörelse från gårdagens, och vidare, hur har denna förändring gått till och vilka faktorer har bestämt den? Det är en del av dessa frågor vi skall försöka få svar på i det följande.

Fackföreningarna och det spontana medvetandet

Initiativet till och uppbygget av proletariatets politiska sammanslutning – det kommunistiska partiet – är inte en funktion av en spontan process. Insikten om nödvändigheten att organisera sig i en revolutionär politisk sammanslutning uppkommer inte spontant ur arbetarens situation som löneslav. Tvärtom, bakom de handlingar som leder fram till uppbygget av proletariatets politiska parti ligger en teoretisk insikt, ett perspektiv på *hela* samhället och *alla* dess motsättningar. Bildandet av det kommunistiska partiet är en medveten revolutionär handling.

Med fackföreningarna förhåller det sig annorlunda. Bildandet av dessa är inte en revolutionär handling. För det krävs inte ett medvetande om *hela* samhället och *alla* dess motsättningar. Det räcker med arbetarens dagligen upplevda konflikt med kapitalisten. Bildandet av fackföreningar svarar mot detta spontana medvetande, som uppkommer ur arbetarens samhälleliga situation som försäljare av varan arbetskraft. Spontant försöker arbetaren höja sin låga lön, spontant försöker han förhindra förslitningen av arbetskraften genom att kräva bättre arbetsförhållanden och kortare arbetstid.

Det är viktigt att ha klart för sig denna skillnad i medvetande som bildandet av å ena sidan det kommunistiska partiet och å andra sidan fackföreningarna representerar. Det är denna skillnad som förklarar de efterblivna och inskränkta dragen hos fackföreningarna jämfört med det kommunistiska partiet. Fackföreningarna växte fram som breda försvarsorganisationer inom ramen för det kapitalistiska systemet. Det skedde före och utan samband med uppbygget av arbetarklassens revolutionära organisationer. Vidare är det vetskapen om denna skillnad som gör det möjligt för oss att förklara viktiga drag i fackföreningsrörelsens egen utveckling. Då framväxten av den fackliga rörelsen skedde spontant utan insikt om arbetarklassens historiska intressen kom den, i större eller mindre utsträckning, att påverkas av tillfälliga politiska och ideologiska strömningar inom arbetarklassen och av det borgerliga samhällets tryck.

En stor del av LO:s utveckling kan därför bara förklaras efter studium av den process där de *första* fackföreningarna tar form. Ett studium som tar fasta på arbetarklassens utseende vid denna tid – dess sammansättning, de politiska och ideologiska strömningar som var förhärskande inom klassen etc.

Det är också där vi skall börja. Med kapitalismens genombrott och därmed arbetarklassens och fackföreningarnas uppkomst i Sverige.

Den svenska kapitalismens genombrott

Den svenska kapitalismen bröt igenom relativt sent. I de flesta väst- och mellaneuropeiska staterna blev det kapitalistiska produktions sättet dominerande redan före mitten av 1800-talet. (I England redan på 1700-talet.) Sverige däremot kom inte att bli kapitalistiskt förrän under

den senare delen av 1800-talet. Men då väl det kapitalistiska produktionssättet slagit igenom, gick utvecklingen mycket snabbt. Redan i början på 1900-talet räknades Sverige till de kapitalistiska och industriellt utvecklade länderna. Den mycket snabba utvecklingen förklaras av att omvandlingen av jordbruket skedde före det industriella genombrottet, vilket innebar att såväl kapital som en industriell reservarmé av arbetskraft kunde skapas. Vidare hade Sverige viktiga råvaror – järn och trä – vilka behövdes i den framväxande storindustrin, såväl i Sverige som utomlands. Slutligen kunde svenska kapitalister tillgodogöra sig och utnyttja tekniska framsteg som gjorts utomlands. Man tog över de senaste uppfinningarna i maskineri och avancerad teknik utan att själva behöva satsa kapital och tid för att producera nödvändig kunskap och erfarenhet. Därigenom kom Sverige mycket snart ikapp de andra länderna.

Men det kapitalistiska genombrottet i Sverige gick inte bara snabbt – det skedde också mycket ojämnt. Samtidigt som fabriksystemet slog igenom redan på 70-talet inom ex.vis skogsindustrin möjliggjorde den kapitalistiska utvecklingen inom jordbruket ett uppsving för småproduktionen. Då kapital och arbetskraft frigjordes på landsbygden skapades en marknad för hantverk, främst inom servicesektorn. Samma sak gällde utvecklingen i städerna. Fabriksystemets framträngande inom verkstadsindustrin ledde till ett uppsving för småhantverk och manufaktur. Detta uppsving varade naturligtvis inte i evigheter utan redan på 90-talet var småproduktionen överflyglad av storindustrin. Men trots det: Det kapitalistiska genombrottet i Sverige ledde till en början till ett uppsving för föråldrade produktionssätt – hantverk och manufaktur – vilka existerade jämsides med det kapitalistiska produktionssättet. Detta förhållande är unikt jämfört med den kapitalistiska utvecklingen i andra länder.

Det är viktigt att ha klart för sig detta, eftersom samexistensen av småproduktion och kapitalistisk produktion fick stora konsekvenser för den arbetarklass som successivt växte fram. Det faktum att småproduktionen levde kvar så länge gjorde att den ”ursprungliga” svenska arbetarklassen fick en mycket heterogen sammansättning.

Den svenska arbetarklassens sammansättning

I stora drag kan man säga att den svenska arbetarklassen rekryterades ur två grupper från de gamla samhällen – hantverkare och bönder.

Hantverkarna var en grupp yrkeskunniga och skickliga arbetare, vilket gjorde att de var värdefulla för arbetsköparna. Trots att det kapitalistiska genombrottet innebar försämringar för dem (de kunde inte längre bli mästare) skapades också nya karriärmöjligheter. Det snabba införandet av avancerad teknik krävde yrkeskunnigt folk – verkmästare, ingenjörer, arbetsledare – en möjlighet som hantverkarna utnyttjade. Jämfört med de andra grupper som kom att utgöra basen till den svenska arbetarklassen var hantverkarna mycket privilegierade. Sist men inte minst: De hade gamla organisatoriska traditioner att falla tillbaka på från skrå- och gesällföreningar. Den förhärskande ideologiska inställningen bland dem var också präglad av ett gammalt samhälle. De var bärare av en patriarkalisk samarbetsideologi.

Den andra huvudsakliga källan till den svenska arbetarklassen – bönderna – var till skillnad från hantverkarna mycket heterogena. Den framväxande kapitalismen krävde inte bara yrkeskunnigt folk. Storindustrin behövde också folk för enkla monotona arbeten, man behövde okvalificerade grov/fabriksarbetare. De rekryterade bland konkursfärdiga bönder, bland statare, backstugusittare och inhysehjon. Om det kapitalistiska genombrottet gick relativt lugnt till för hantverkarna, med nya karriärmöjligheter, innebar storindustrin och fabriksystemet en fullständig omvälvning i dessa gruppers levnadssätt. Det var de som fick trängas i fabriksstädernas bostadsghetton, det var de som fick känna av den kapitalistiska konkurrensens arbetslöshet och fattigdom.

Genom sin heterogena sammansättning var dessa grupper också öppna för påverkan såväl från olika politiska strömningar inom arbetarrörelsen som den borgerliga ideologin.

Under kapitalismens genombrottstid var det helt naturligt hantverkarna som blev dominerande inom arbetarklassen. De okvalificerade arbetarna reagerade visserligen mycket kraftigare på kapitalismen än hantverkarna – deras proletära klassmedvetande var högre – men de förmådde inte artikulera sina protester, inte heller att organisera sig. Hantverkarna däremot var sedan gammalt medvetna om att organisation ger styrka (i ett annat samhälle borde hantverkarna ha blivit egna företagare, en småborgerlig klass. Men genom det snabba kapitalistiska genombrottet i Sverige, skapades inga sådana möjligheter. De sjönk ned i arbetarklassen, dock utan att förlora sitt småborgerliga medvetande.)

Förutsättningar för fackföreningarnas framväxt

I den socialdemokratiska historieskrivningen hävdas att den första svenska fackföreningen var typografiska föreningen, bildad i Stockholm 1846. I dess stadgar stod att syftet med föreningen var att tillvarata medlemmarnas ”nytta, nöje och bildning”. Genom att föra fram typografiska föreningen som ur-fackföreningen vill man visa att fackföreningarna alltid varit intresseorganisationer inom ramen för samverkan och samförstånd och inte arbetarklassens ekonomiska stridsorganisationer. I KFML(r):s historieskrivning hävdas motsatsen: ”Fackföreningarna var ett resultat av arbetarnas organisering för strejkkamp” (Baude: *Leve de vilda strejkerna*).

Varken sossarna eller Baude har rätt. Sossarna har fel, eftersom typografiska föreningen inte var någon egentlig fackförening. Den sysslade med allt utom fackliga frågor. Man ordnade fester och insamlingar (till ”nytta och nöje”) och bygga upp ett läsebibliotek (”bildning”) för medlemmarna. Men även Baude hamnar fel. Att tro att fackföreningarna endast växte fram ur den öppna strejkkampen är att lura sig själv. De första fackföreningarna var minst av allt några kamporganisationer.

Det fel som såväl sossar som Baude gör är att man tar fasta på en av de faktorer som haft betydelse för fackföreningsbildandet och isolerar den från andra viktiga faktorer. I sossarnas fall, arbetarnas tidigaste organisatoriska strävanden och i Baudes fall, strejkkampen. Då fackföreningsrörelsens uppkomst och utveckling är avhängig en mängd samverkande faktorer, avhänder man sig därigenom möjligheten att förstå vad som verkligen inträffat.

Det är möjligt att härleda minst tre viktiga faktorer som inverkat på fackföreningsbildandet i Sverige:

- (1) hungerkravaller och andra spontana folkresningar på 40- och 50-talet samt de oorganiserade och organiserade strejkerna på 70-talet, vilka spelat en mobiliserande roll och homogeniserat arbetarna till ett kollektiv, till en klass i egentlig mening.
- (2) hantverkarnas gesällorganisationer, vilka spelat en avgörande roll för klassens organisatoriska strävanden.
- (3) den liberala arbetarrörelsen samt socialdemokratin, vars främsta ’betydelse ligger i den politiska påverkan de utövat på fackföreningsbildandet

Låt oss kort se på dessa faktorer var för sig:

- (1) De spontana resningarna på 40- och 50-talet visade på nödvändigheten av solidaritet och sammanhållning, på massans och den militanta aktionens makt. Samma sak gäller strejken, som på allvar bröt igenom som kampmedel i början på 70-talet. Det som skiljer strejken från det spontana upproret är att strejken är ett direkt uttryck för den proletära lönearbetar-situationen. Genom att vägra arbeta avbryter arbetarna arbetsprocessen och därmed den värdeskapande processen, varvid kapitalisten förlorar sin profit. Strejkens värde för

klassmedvetandets utveckling ligger i att den klarlägger den ekonomiska motsättningen till kapitalet.

Enligt sossar och borgare är de svenska arbetarna av naturen ett lugnt släkte. ”Den reformistiska vägen”, ”femöres-politiken”, ”förhandling istället för handling” etc, är enligt deras idealistiska och psykologiserande historieskrivning ett uttryck för den svenska folkkaraktären, ett rasdrag. Dessa herrar idealister har emellertid aldrig försökt belägga sina teorier med fakta från klasskampens historia. Ty den talar ett annat språk. Strejken som kampmedel har varit mycket vanlig i Sverige. Kring sekelskiftet hade Sverige t o m flera strejker relativt sett än något annat land i världen. Att den svenska arbetaren av naturen inte bråkar och strejkar är alltså bara en myt. xxxx1)

Till att börja med var strejkerna mycket oorganiserade. På så sätt liknade de de tidigare så vanliga upploppen. De ledde också till att börja med arbetarna till nederlag. Orsaken var den oorganiserade och spontana karaktären på strejkerna. Arbetsköparna kunde krossa strejkerna med hjälp av strejkbrytare, avskedanden och trakasserier mot strejkledarna.

Efterhand lärde arbetarna av nödvändigheten sammanhållning, kamp mot strejkbryteri samt behovet av strejkkassor.

Drivande i strejkerna var helt naturligt de okvalificerade grov/fabriksarbetarna. Deras speciellt utsatta situation gjorde att motsättningarna mellan arbete och kapital framstod som klarare för dem än för hantverksarbetarna. Att hantverksarbetarna inte tog ledningen för strejkkampen, trots att deras sammanhållning och solidaritet liksom organisatoriska sinne var mer utvecklat, berodde på att de under lång tid behöll den gamla patriarkaliska samarbetsideologin om intressegemenskap mellan arbete och kapital (mästare och gesäll). Deras småborgerliga medvetande gjorde att det var svårare för dem att urskilja sin situation som proletär och därmed klart se motsättning till arbetsköparna.

(2) Vi har flera gånger hävdad att hantverksarbetarna var bärare av väl utvecklade organisatoriska traditioner. Vi tänker då på de skrän och gesällföreningar som hantverkarna var organiserade i före skråtvångets avskaffande. Båda fallen är ett uttryck för det försprång som hantverksarbetarna hade gentemot övriga yrkesgrupper, ett försprång som förklarar den avantgardistiska roll som hantverksarbetarna kom att spela i den fackliga rörelsens framväxt.

(3) Den tredje faktorn som inverkat på den fackliga rörelsens utveckling ligger mera på det politiska planet. Det gäller dels den liberala arbetarrörelsen, dels socialdemokratin.

Den liberala arbetarrörelsen blev den naturliga förlängningen av hantverksarbetarnas organisationer. I protest mot de försämringar som kapitalismens genombrott innebar för hantverksläsktet organiserade man sig i s k arbetarföreningar, vilka förutom en ekonomisk-praktisk verksamhet också förde fram *politiska* krav. Den ideologi som låg bakom de politiska krav man ställde var liberalernas självhjälps- och klassarbetsideologi. Man menade att arbetarna skulle hjälpa sig själva att komma upp ur fattigdomen liksom det inte fanns några motsättningar mellan arbetare och arbetsköpare. Orsaken till att vi måste nämna denna i verkligheten så arbetarfientliga rörelse är att den fick en stor betydelse för de som kom att utgöra den framtida fackliga rörelsens ledarskap. Det var i dessa föreningar man skolades i en småborgerlig ideologi om intressegemenskap mellan utsugna och utsugare, i inriktning på förhandlingar och överenskommelser med arbetsköparna i stället för kamp.

Men socialdemokratin då, dess framväxt borde väl ha utgjort en motvikt till de småborgerliga strömningarna som gjorde sig breda inom den unga arbetarrörelsen? Javisst, under förutsättning att den hade något kvalitativt nytt att tillföra arbetarklassen. Att man kunde erbjuda ett högre klassmedvetande än vad arbetarna spontant utvecklade i kampen far ekonomiska

förbättringar. Kunde den det? Ja, formellt, man stod ju för socialismen. Men hur var det i praktiken? Låt oss se hur socialdemokratin byggdes upp i Sverige.

I början av 80-talet kom socialdemokratin till Sverige. Det skedde genom August Palms försorg. Han hade i Tyskland kommit i kontakt med socialistiska lärare vilka han tog med sig då han återvände hem 1881. Under de första tre – fyra åren efter hemkomsten försökte Palm, tillsammans med några andra, få socialismen rotfäst i landet genom propagandakampanjer. De reste runt på föreläsningsturnéer och försökte bilda socialdemokratiska föreningar. Men det gick inte vidare bra. De föreningar de bildade föll sönder så fort Palm och Co for vidare. 1884 hade man bara ett hundratal medlemmar. På individuell övertygelse började man gå in i de fackföreningar som nyss uppstått för att erövra dem inifrån. Det var en taktik som föll i god jord. I allt fler fackföreningar hade arbetarna insett behovet av ett parti vid sidan av facket.

Inledningsvis sa vi att arbetarna spontant utvecklar en facklig medvetenhet, en insikt om nödvändigheten att organisera sig för att åstadkomma högre lön, kortare arbetstid och bättre arbetsförhållanden. Men vissa av dessa krav går det inte att få igenom av en enskild arbetsköpare. Kortare arbetstid t.ex. vill inte en enskild kapitalist acceptera, eftersom hans konkurrenssituation gentemot andra kapitalister då försämras. Ett sådant krav är lättare att få igenom om det drabbar alla kapitalister. Samma sak gäller frågorna om arbetarskydd, semester etc. De fackföreningsanslutna arbetarna insåg att det här inte räckte med kortfristiga avtal utan att det behövdes reformer och lagar. Kort sagt, de insåg behovet av ett politiskt parti.

Vårt påstående att arbetarna spontant bara förmår att utveckla ett fackligt medvetande måste alltså kompletteras. Arbetarna kan också utveckla ett politiskt medvetande, en insikt om nödvändigheten att driva politiska krav. *Men detta politiska medvetande rymmer, precis som det fackliga medvetandet, inom ramarna för det bestående samhället.* Det är borgerligt medvetande, ett fackligt-politiskt medvetande, till skillnad från ett revolutionärt politiskt medvetande.

Vad socialdemokratin nya taktik innebar var helt enkelt att den anpassade sig till detta fackligt politiska medvetande. Man gjorde detta fackföreningarnas krav till sina och blev därigenom det politiska komplement till facket som arbetarna behövde. Vägen var nu öppen för partiets expansion. Efter några få år hade man flera tusen medlemmar. Därefter utvecklades partiet i samma takt som fackföreningsrörelsen.

Alltså, socialdemokratin tillförde inte arbetarna något kvalitativt nytt. De tillförde inget revolutionärt medvetande utan anpassade sig istället till arbetarnas fackliga politiska medvetande. Någon motvikt till de småborgerliga strömningarna som spontant växte fram i den unga arbetarrörelsen kunde man alltså inte skapa. Tvärtom, genom sitt knäfall utvecklade och stärkte man dessa strömningar.

Tillförde man då ingenting? Jo, teorin om en fredlig övergång till socialismen, en småborgerlig utopisk teori. Den innebar på inget sätt något kvalitativt nytt eftersom den utgick från arbetarnas spontana syn på staten som ett organ ovanför klasserna. En uppfattning som arbetarna själva utvecklade i den ekonomiska kampen, där staten blev den naturlige medlaren mellan arbete och kapital.

Summering

Om vi nu summerar de faktorer som bildar förutsättningarna för fackföreningsrörelsens uppkomst och utveckling kan vi säga följande:

De spontana upploppen liksom de oorganiserade strejkerna klargjorde motsättningen mellan arbete och kapital. De visade också på nödvändigheten av sammanhållning liksom massans

och den militanta aktionens makt. De många nederlagen visade också på behovet av en fastare organisering av kampen.

Den politiska påverkan på den svenska arbetarklassen kom främst från den liberala rörelsen och socialdemokratin vilka båda stärkte det småborgerliga inflytandet bland arbetarna. I den liberala rörelsen skedde denna påverkan direkt, i socialdemokratin indirekt genom dess knäfall för arbetarnas fackligt politiska medvetande tillsammans med en utopisk socialistisk inställning. Därtill kom naturligtvis det borgerliga samhällets ideologiska och politiska tryck.

Dessa faktorer har alla på sitt sätt haft betydelse för fackföreningsrörelsens bildande och utveckling.

Fackföreningarnas genombrott

Det är på 1880-talet som fackföreningarna får sitt definitiva genombrott i Sverige. Det är hantverksarbetarna som går i spetsen. De bildar organisationer som uttrycker deras skrämmässiga intressen – de vill bevara sin relativt privilegierade ställning. De organisationer de bildar är inte inriktade på kamp mot arbetsköparna utan på förhandlingar och överenskommelser. Genom sin yrkesskicklighet har de en stark position gentemot arbetsköparna, varför det är möjligt för dem att åstadkomma förbättringar utan strid. Här spelar också synen på arbetsköparen in. Hantverksarbetarna är anhängare av ett väl utvecklat klassarbetstänkande.

Efterhand började också de arbetargrupper som utgick från bönderna – grov/fabriksarbetarna – att organisera sig. Till skillnad från hantverksarbetarna saknade de gemensamma traditioner. De var förstagenerationsarbetare som endast förenades av sin samhälleliga ställning som lönearbetare. Avsaknaden av yrkesskicklighet och organisatoriska erfarenheter gjorde det omöjligt för dem att likt hantverksarbetarna förhandla sig till resultat av arbetsköparna. De enda de hade att lita till var sin kollektiva styrka – strejken. Deras attityd till arbetsköparna var därför militantare och oförsonligare än hantverksarbetarna.

Fackföreningarna blev för grov/fabriksarbetarna ett instrument för kamp och inte för lugna förhandlingar. Den största svagheten med dessa arbetargrupper var deras heterogena sammansättning. Just frånvaron av gemensam ideologi gjorde att de lätt föll offer för de spontana och tillfälliga strömningar som var dominerande inom klassen. Trots att de var den överlägset största arbetargruppen kom de att domineras av andra krafter inom arbetarrörelsen. Till att börja med var det hantverksarbetarna vilka tog ledningen över den allra tidigaste fackliga rörelsen.

Senare underordnas de socialdemokratin. SAP byggde upp hela sin organisation på grov/fabriksarbetarna. Istället för att bilda socialdemokratiska föreningar tog SAP initiativ till fackföreningar som senare kollektivanslöts till partiet. På sikt fick denna påverkan, från först hantverksarbetarna och senare SAP, konsekvenser för grov/fabriksarbetarnas inställning till den fackliga kampen. Militansen och den oförsonliga inställningen till arbetsköparna kom successivt att ersättas med drag som mera överensstämde med hantverksarbetarna (att föredra förhandlingar istället för kamp).

Skillnader i synen på staten

I arbetarnas kamp för att höja eller bibehålla värdet på arbetskraften kommer staten att framstå som en utanförstående, neutral kraft. Den stiftar lagar och ser till att de efterlevs. Den ställning ovanför klasserna som staten tycks inta gör att arbetarna kommer att uppfatta den som ett instrument som kan utnyttjas i arbetarnas strävanden. Man får spontant en positiv syn på staten.

Denna inställning framgår också klart om man studerar de program som de första fackföreningarna utarbetade. I programmen ställs ofta krav på sociala och politiska insatser från statens sida.

”Då arbetarnas ekonomiska existens endast under lagens skydd kan anses tryggad, vilja fackföreningarna söka öva inflytande på lagstiftningsarbetet genom att arbeta för, dels att arbetarna bli politiskt likställda med andra samhällsklasser, dels att folkrepresentationen behandlar arbetarnas ekonomiska ställning och antager lagar som tryggar arbetarna mot hänsynslös ekonomisk utpressning ” (Skandinaviska fackföreningskongressen 1886)

Men detta förhållande betydde inte att arbetarklassen och de tidigare fackföreningarna hade en enhetlig syn på staten. I kvalitativa termer var så fallet. Ingen förnekade att staten stod ovanför klasserna. Men då det gällde inställningen till konkreta fall av statlig intervention på arbetsmarknaden var skillnaderna betydande. Grov/fabriksarbetarna hade en betydligt mer positiv syn på statliga ingrepp i förhållandet mellan arbetsköpare och fackföreningar. Bakgrunden till det var deras svaghet i den fackliga kampen. I lågkonjunkturer, då strejken var ett uddlöst vapen, var de helt utlämnade till arbetsköparnas godtycke. Det var då naturligt att söka gå den politiska vägen istället för den stängda fackliga. Benägenheten att ställa politiska krav och därmed ty sig till socialdemokratins var mycket större bland grov/fabriksarbetarna än bland hantverksarbetarna. De sistnämndas relativt privilegierade ställning gjorde att de hade en betydligt mer kallsinnig syn på statlig intervention. De behövde ingen ”hjälp” av staten. De fick igenom sina krav ändå. I mångt och mycket kan man säga att hantverksarbetarna såg på saken som liberalerna – en ”nattväktarstat” som inte i onödan skulle rubba balansen i marknadskrafternas fria spel.

Denna skillnad i synen på staten hängde med under lång tid inom den fackliga rörelsen. Den visade sig bl a i yrkesförbundens ovilja att förorda skiljedomsförfaranden o.likn. Dock fick motsättningen inga större konsekvenser. Som vi skall se vann grov/fabriksarbetarnas uppfattning (d v s socialdemokratins) hela tiden mark för att så småningom fullständigt bli den dominerande uppfattningen inom fackföreningsrörelsens ledarskap.

Den fackliga rörelsen centraliseras

I årsskiftet 1889/1890 fanns det över 250 fackföreningar i Sverige. Mer än 200 fackföreningar hade bildats bara under åren 1886 – 89. I nästan samma takt fortsatte fackföreningsbildandet under 90-talet. År 1900 fanns närmare 1 000 fackföreningar. Tillsammans med en stor strejkrörelse tvingade detta arbetsköparna att gå till motattack. Arbetsköparna började branschvis organisera sig och använda lock-ouren som kampmedel. För arbetarna blir det nödvändigt att centralisera den fackliga verksamheten. Ofta vägrade kapitalisterna att förhandla med lokala fackföreningar. För att tvinga fram förhandlingar var det nödvändigt att vidta kraftigare åtgärder än lokal strejk. Det bildades förbund – sammanslutningar av lokala fackföreningar.

Trots att förbundens uppgifter bara var defensiva gjordes de mycket starka. De gavs en centralistisk prägel. Förbundsledningarna fick uppgiften att avgöra om en strejk skulle ha förbundsstöd eller ej. Det är alltså fel att, som vissa hävdar, centraliseringen av fackföreningsrörelsen uteslutande skulle ha dikterats av ”pampars och fackpotentaters strävan efter enskild makt”. Den centralistiska karaktären svarade mot ett objektivet behov i klasskampen – att förhindra att de lokala fackföreningarna förlösade sina krafter i omöjliga strider. Redan tidigt stod det i många förbundsstadgar att förhandlingar måste föregå beslut om strejk och att förbundsstyrelsen måste lämna sitt godkännande för att stöd från förbundet skulle utgå. I Sägverks stadgar, från 1891, § 8, moment 1, hittar vi följande:

”Alla strejker rörande lönefrågor underställs förbundsstyrelsens prövning. Innan lönestrejk utbryter, skall förbundets förtroendeman, eller i hans frånvaro den styrelsen utser, besöka platsen

för att i godo ordna förhållandena. Skulle det ej lyckas äger förtroendemannen rätt att i samråd med avdelningens styrelse besluta om arbetsnedläggelse skall äga rum. Likväl må ej, i lönefrågor, två eller flera strejker samtidigt utkämpas. Skulle ändå så bli fallet äger förbundsstyrelsen rätt att bestämma vilken strejk som till understöd bör äga företrädesrätt.”

Men uppkomsten av fackliga centralorganisationer innebar också att förhandlingarna började centraliseras. På arbetsköparnas initiativ ersattes successivt de tidigare lokala förhandlingarna med riksförhandlingar som ledde till upprättandet av rikskollektivavtal.

Den fackliga ledningen såg varken kollektivavtalen eller förhandlingsväsendet ur klasskampens perspektiv. De såg inte avtal mellan en facklig organisation och en arbetsköpare som ett uttryck för styrkeförhållandet mellan klasserna vid ett givet tillfälle. Istället såg de avtalen som ett exempel på att motsättningen mellan arbete och kapital inte var oöverstiglig. Bakom denna uppfattning låg, som vi tidigare visat, hantverksarbetarnas småborgerliga grundsyn, vilken förmedlades av socialdemokratien.

LO:s bildande 1898 innebar att en process fullbordades i vilken hela den svenska arbetarklassen centraliseras i en och samma organisation.

Det bör understrykas att denna centralisering skedde utan att den svenska arbetarklassen på motsvarande sätt var homogen. Centraliseringen sker på ett mycket tidigt stadium i klassens utveckling. Majoriteten av arbetarna var första generationsarbetare utan en gemensam ideologisk och organisatorisk grundsyn. Konsekvensen blev att då arbetarklassen väl homogeniserats (andra- och tredjegerationsarbetare) kom den att ställas inför en fullt utvecklad och centraliserad organisation – LO. Här skiljer Sverige sig från England och Frankrike på ett avgörande sätt. Och vad mera är: Denna centraliserade organisation hade redan börjat integreras i det existerande samhällssystemet som en ansvarsmedveten arbetsmarknadsparter.

Fackföreningarna och arbetsköparna

De första fackföreningarna möttes av våldsam misstro från arbetsköparna. De arbetare som i början på 80-talet organiserade sig möttes med trakasserier och avskedanden. Strejkerna försökte arbetsköparna krossa, med strejkbrytare eller med hjälp av polis och militär. Oftast led arbetarna nederlag och fackföreningarna fick upplösas. Lagstiftningsmakten kom också tidigt att utnyttjas mot fackföreningarna (se nedan).

Trots detta växte fackföreningsrörelsen. På 1890-talet – de stora föreningsrättsstridernas tid – tvingades också arbetsköparna till viss reträtt. Arbetarna utnyttjade högkonjunkturen och startade en omfattande strejkrörelse för att få rätten att bilda fackförening erkänd. Höjdpunkten på denna arbetaroffensiv kom med storstrejken 1902 då 100 000 arbetare lade ned arbetet.

Arbetsköparna insåg sakteliga den maktfaktor som en organiserad arbetarrörelse utgjorde. Man började acceptera kollektivavtal med fackföreningar.

Låt oss, innan vi går vidare, se hur fackföreningarna förhåller sig till arbetsköparna och det kapitalistiska samhällssystemet på ett allmänt plan. Varje enskild arbetsköpare är naturligtvis emot fackföreningar på sin industri, eftersom arbetarna därmed organiserar sig och blir en maktfaktor på arbetsplatsen. Fackföreningarna höjer priset på varan arbetskraft och sänker därmed profiten. Därför motarbetar den enskilde arbetsköparen fackföreningar så länge som möjligt. Men ur hela borgarklassens perspektiv är läget annorlunda. Fackföreningarna vill höja arbetskraftens kvalitet, de vill ha kortare arbetstid, arbetarskydd, bättre verkstäder, yrkesutbildning etc. Detta strider ju inte alls mot arbetsköparnas långsiktiga intressen. Tvärtom ligger det i deras intresse att arbetarnas arbetsförmåga utvecklas.

Samma resonemang gäller i frågan om arbetskraftens pris. Även en höjning av den är den enskilde kapitalisten emot. Men för kapitalisterna som klass och kapitalismen som system har ökade löner också sina fördelar. Om arbetarna får högre löner får de också större köpkraft varvid kapitalisterna kan sälja mer och därmed öka produktionen och profiterna. Fackföreningarna kämpar också för avtal om lönerna. Det betyder nackdelar för arbetsköparen under lågkonjunktur då han vill sänka lönen, men det innebär fördelar under högkonjunkturen, eftersom han då kan hålla lönerna på samma nivå. Vidare innebär avtalssystemet att arbetsköparna kan planera lönekostnaderna eftersom fackföreningarna förbinder sig att inte strejka under avtalstid.

Alltså, fackföreningarna i sig står inte i strid med arbetsköparnas och kapitalistklassens långsiktiga intressen, även om de strider mot de enskilda arbetsköparnas kortsiktiga intressen. Den fackliga kampen blir inte automatiskt en anti-kapitalistisk kamp. (Under monopol-kapitalism är läget något annorlunda. Genom den långtgående monopoliseringen samt systemets krav att hela tiden minska det fasta kapitalets reproduktionstid, får en omfattande ekonomisk kamp omedelbart konsekvenser för hela systemets stabilitet /jfr. England/

Vi sade tidigare att arbetsköparna tvingades sluta kollektivavtal. Det uppfattades naturligtvis som en reträtt av arbetsköparna, men bara på kort sikt. Genom centraliseringen av fackföreningsrörelsen, utvecklingen av förhandlingsväsendet på arbetsmarknaden m m, vilket blev följden av kollektivavtalssystemet kom de fackliga organisationernas verksamhet att förändras. Trots att strejkerna inte minskar i antal minskade de i betydelse för fackföreningsrörelsen. Det blev istället förhandlingarna som kom i centrum för den fackliga aktiviteten. Därmed kom fackföreningsrörelsens roll som maktfaktor att förändras. Dess handlanden kunde på ett helt annat sätt förutses av arbetsköparna och staten. Dess aktioner kunde länkas in i ett system – förhandlingar och kompromisser – som i sig inte hotade det kapitalistiska samhällets fortbestånd. Detta låg bakom det erkännande av fackföreningarna som så småningom kom från arbetsköparna.

En sak måste dock klaras av innan arbetsköparna helt kunde acceptera fackföreningsrörelsen. Denna måste lova att aldrig ifrågasätta arbetsköparnas diktatur på arbetsplatsen.

Under de stora föreningsrättsstridernas tid på 1890-talet, då arbetarna var på offensiven krävde man inte bara högre lön och rätten att organisera sig. Arbetarna tog också upp andra frågor på arbetsplatserna och i samhället: man strejkade för att få kontroll över tillsättandet av förmän, avskedandet av strejkbrytare, för att stödja andra arbetare; kort sagt: De tog kamp för maktfrågor i företaget och samhället i stort. Men frågor av denna karaktär kunde arbetsköparna inte tänka sig att förhandla om. De visste att ifrågasättandet av deras herravälde på arbetsplatsen kunde bli ett ifrågasättande av deras herravälde i hela samhället. En förutsättning för att acceptera fackföreningarna blev därför att dessa frågor undantogs från förhandlingsfältet genom att LO erkände arbetsköparnas diktatur på arbetsplatsen – § 32.

För att tvinga fram detta erkännande gick man i slutet på 1906 till offensiv mot fackföreningsrörelsen. I spetsen stod Svenska Arbetsgivarföreningen, SAF. Det var en organisation som hade bildats som kamporganisation för arbetsköparna efter storstrejken 1902. För detta ändamål var den mycket starkt organiserad och centralistiskt uppbyggd.

SAF utnyttjade en serie småkonflikter som pågick vid den här tiden och ställde ultimatum till LO-ledningen. ”Om inte § 23 (nuvarande 32) skrivs in i dessa avtal kommer vi att lockouta 200 000 arbetare”. Med hänsyn till den rådande lågkonjunkturen gav LO-ledningen omedelbart upp. Man accepterade §23 mot ett formellt erkännande av föreningsrätten.

I LO:s historieskrivning framställs denna sk. ”decemberkompromiss” som en seger för arbetarna – föreningsrätten erkändes äntligen av arbetsköparna. Arbetsköparna måste nu

förhandla med fackföreningarna. Men sett ur arbetarklassens historiska intressen var istället ”decemberkompromissen” ett stort nederlag. Man accepterade att i fortsättningen bara förhandla om arbetskraftens pris och kvalitet medan maktfrågorna inte fick ifrågasättas.

För LO-ledningen däremot framstod inte avtalet som ett nederlag. Då de aldrig fört den fackliga kampen i ett antikapitalistiskt perspektiv var ett erkännande av arbetsköparnas diktatur på arbetsplatsen, rätt naturligt. Om maktförhållandena på arbetsplatserna någon gång måste ”förändras”, var vägen för LO-ledningen motioner till riksdagen (jfr. LO:s nuvarande satsning på styrelserepresentation).

Arbetsköparna accepterar så småningom fackföreningsrörelsen. Det sker samtidigt som den fackliga rörelsen utvecklas från ett oroselement till en faktor i samhället som i allt större utsträckning kan kontrolleras, eller i varje fall, vars handlingar inte i sig hotar systemets fortbestånd. Denna utveckling såg LO-ledningen som mycket positiv. Att arbetarklassen tvingats betala ett högt pris för att få sina organisationer ”erkända” bekymrade inte dessa herrar reformister. De såg arbetarrörelsens ökade anseende hos statsbyråkrati och arbetsköpare som ökade möjligheter att i större utsträckning ”påverka samhällsutvecklingen”.

Men hur såg då LO:s medlemmar på det som skedde. Hur tolkade dessa den process som innebar att 1890-talets militans och fackliga offensiv efterhand kom att ersättas av förhandlingar och moderation och under vissa perioder total undfallenhet gentemot kapitalet.

Någon organiserad opposition på *marxistisk grund* fanns inte vid den här tiden, varken inom socialdemokratin eller i fackföreningsrörelsen. Det fanns visserligen små ansatser inom det socialdemokratiska ungdomsförbundet – en återspeglning av striderna inom den internationella socialdemokratin. Men det gick inte att tala om en verklig opposition. De som istället stod för en omfattande kritik av SAP och LO-ledningen var en anarkistisk eller anarkosyndikalistisk strömning inom arbetarklassen. Anarkismen hade haft ett visst inflytande i den unga socialdemokratin, men trängts tillbaka och nästan helt försvunnit på 1890-talet. Några år in på 1900 började den emellertid återigen att växa. Till skillnad från tidigare fick den nu en verklig förankring bland arbetarklassen (tidigare hade anarkismen bara attraherat småborgerlig intelligens). Det var fr.a. bland de okvalificerade, militanta arbetarna som anarkismen fick nytt fotfäste. I vissa stora arbetardistrikt, ex.vis Bergslagen, fick den mycket stor spridning inom arbetarklassen.

Bakgrunden till framgångarna var just LO-ledningens ökade moderation och eftergifter i den ekonomiska kampen. Det gällde fr.a. efter ”decemberkompromissen”. Arbetsköparna stärktes av denna seger och var på kontinuerlig offensiv åren efter. I takt med att kraven på militanta motåtgärder växte inom arbetarklassen ökade anarkismens inflytande. 1909 hade man genom sin militanta strejkagitation, med kravet på generalstrejk, fått ett massivt inflytande bland breda lager inom arbetarklassen. Det är i detta perspektiv man skall se den storstrejk som inträffar i Sverige samma år.

Arbetsköparna var som sagt på kontinuerlig offensiv. Dels försökte de få arbetarna att betala den kris som drabbat den svenska ekonomin 1906-07, dels ville man med konfrontationer med LO-ledningen ordna vissa förhållanden på arbetsmarknaden som da bedömde som orimliga. Det gällde möjligheterna för de lokala fackliga organisationerna att ”i tid och otid” använda strejkvapnet. Offensiven i form av lockouter kombineras med förslag till anti-facklig lagstiftning.

Trogen sin reformistiska grundinställning, vägrade LO-ledningen att tillgripa motåtgärder. Istället anklagade man arbetsköparna för att vara osolidariska – de satte sina egna intressen före samhällets intressen. Men LO-ledningen fick allt svårare att motivera sin undfallenhet inför medlemmarna. De militanta krafterna blev starkare för varje arbetsköparprovokation och

då arbetsköparna sommaren 1909 hotade med storlockout kunde man inte längre falla undan. Man tvingades av medlemmarna och arbetsköparna ut i storstrejk.

Hur det gick i denna den största konfrontationen på svensk arbetsmarknad vet vi. LO-ledningen förhöll sig passiv under hela strejken. Istället för att mobilisera massorna i demonstrationer och militanta aktioner manade man till besinning. Efter en månads strejk accepterade man huvuddelarna av arbetsköparnas krav – storstrejken var slut och nederlaget ett faktum.

Strejken som vapen

Innan vi går vidare och ser vilka konsekvenser storstrejken fick för fackföreningsrörelsen skall vi undersöka storstrejken som vapen.

I de olika gruppernas analyser av strejken hävdas att orsaken till nederlaget var LO-ledningens obenägenhet att vidta den ena eller andra åtgärden för att trappa upp strejken. I Baudes skepnad hävdar (r) att källan till nederlaget var LO-ledningens vägran ”att begära sympatiststrejk från de grupper inom den statliga sektorn som varit möjliga att mobilisera till arbetarnas hjälp”. MLK preciserar genom att påstå att LO-ledningen inte ville ”uppmåna järnvägsmännen att ansluta sig till de strejkande”.

Naturligtvis hade LO-ledningens passiva attityd till strejken betydelse för utgången, men frågan är om ett mer militant uppträdande hade ändrat utgången. Det är möjligt att kanske just denna strid kunnat få ett bättre slut för arbetarna, men det är på inget sätt säkert. Storstrejken som vapen är nämligen mycket tveeggat.

Vi sade tidigare att en strejk innebär att arbetarna avbryter arbetsprocessen och därmed den värdeskapande processen, vilket betyder att kapitalisten förlorar sin profit. Strejken är farlig för kapitalisten främst genom att hans ställning i konkurrenskampen försämras. Han riskerar att komma på efterkälken och rent av konkurreras ut. Av denna orsak är han beredd till eftergifter framförallt om det råder högkonjunktur (se Volvostrejken -70). Men om strejken drabbar en hel bransch slår den lika mycket mot alla kapitalister i branschen, styrkeförhållandet mellan kapitalisterna förändras därmed inte. Därför kan de inte hålla ut längre. Strejken som vapen är därför sämre om det gäller en hel bransch än om det gäller ett enskilt företag.

Ännu svagare blir strejkvapnet i en storkonflikt. Då står produktionen i alla branscher stilla. Det enda som kan påverka kapitalisterna är den internationella konkurrensen. Men inne i landet sitter alla kapitalister i samma båt. Därmed är det ingen som har någon speciell anledning att skynda på strejken. De förlorar sina profiler, men har fortfarande produktionsmedlen i sin hand.

Arbetarna däremot får ingenting då de förlorar sina löner. Då strejkkassorna är slut kommer de i en omöjlig situation. Antingen går de tillbaka eller också riskerar de att svälta ihjäl. Storstrejken som vapen i den ekonomiska kampen har alltså ett mycket begränsat verksamhetsområde. Den riskerar att vändas mot arbetarna själva.

Här ser vi också det dilemma militanta reformister befinner sig i, d v s arbetargrupper som har en militant syn på den ekonomiska kampen, men inte insett nödvändigheten av ett socialistiskt samhälle. Förr eller senare hamnar dessa i en situation där valet står: antingen ge upp militansen och acceptera arbetsköparnas diktat eller gå vidare mot socialismen, d v s lämna reformismen. Denna situation uppkommer då det inte längre finns ekonomiskt utrymme att föra en militant kamp för högre lön och samtidigt bibehålla kapitalismen som system. Men för att detta ”antingen eller” verkligen skall kunna bli ett val för arbetarklassen krävs ett leninistiskt kampparti som kan ange en revolutionär utväg ur detta ”dilemma”. Då kan

storstrejken spela en viktig roll, som en politisk handling underordnad det revolutionära partiet, som ett sätt att mobilisera arbetarklassen och påskynda dess självorganisering och beväpning.

Men inte heller här kan storstrejken få en speciellt framskjuten plats framför andra kampformer.

En strejk innebär att produktionen avstannar helt och hållet. Det gäller såväl den process där bruksvärdet skapas – arbetsprocessen – som den process där värde och mervärde skapas – värdeprocessen. Men strejken är som vi visat inte i sig en kamp mot kapitalismen. Arbetarna stoppar produktionen och går därefter hem för att vänta på att arbetsköparen skall ge med sig och erbjuda ytterligare en slant i lönehöjning. Det medvetande som strejken skapar ligger helt och hållet på den fackliga nivån.

För att den kamp som utgår från arbetarens ekonomiska situation ska bli en del av en revolutionär kamp, måste arbetarna finna kampmedel som gör att den värdeskapande processen avbryts, men arbetsprocessen fortsätter. (Det karakteriserar ett socialistiskt produktionssätt).

Det är här arbetarkontrollen kommer in. Genom att arbetarna fortsätter produktionen, men hejdar den värdeskapande processen – arbetarna tar själva kontrollen över arbetets inriktning och omfattning, liksom arbetstakten – ifrågasätter de kapitalets makt på arbetsplatsen. Kan denna kamp sedan utsträckas till allt fler arbetsplatser kommer ifrågasättandet så småningom att gälla hela samhället. Det är således en helt annan anti-kapitalistisk dynamik i arbetarkontrollen än i den vanliga strejken.

Storstrejken konsekvenser

Låt oss då återgå till storstrejken. Vilken betydelse fick den för den fackliga rörelsens fortsatta utveckling?

En konsekvens blev splittringen av LO. De oppositionella, församlade kring ungsocialisterna, lämnade LO och bildade Sveriges Arbetares Centralorganisation, syndikalisterna. Nu var denna händelse ingen viktigare sak. Syndikalisterna kom aldrig att spela någon större roll inom svensk fackföreningsrörelse.

Storstrejken fick större betydelse för LO:s egen utveckling. På kongressen efter strejken framfördes krav på en ytterligare centralisering av fackföreningsrörelsen, en centralisering som skulle innebära att LO fick större kontroll över främst fackförbunden, men också fackföreningarnas strejkrätt. Inga beslut fattades i dessa frågor, men i praktiken skaffades sig LO ett fastare grepp över de fackliga basorganisationerna.

Genom storstrejken tvingade arbetsköparna också definitivt igenom principen om riksavtal. Förbundsledningarna fick därmed ännu större befogenheter i förhandlingarna, vilket påskyndade centraliseringen.

Men viktigast var strejkens betydelse för LO:s syn på staten. LO-ledningen, liksom socialdemokratien, hade som vi tidigare visat, minst av allt en marxistisk syn på staten. Staten var ett organ som stod ovanför klasserna och som kunde användas för att reformera samhället i positiv riktning. Typiskt nog var det också socialdemokraterna och ledande fackföreningsmän som först väckte förslag om statlig skiljedom i arbetstvister.

Det fanns visserligen krafter i LO:s ledning som hade en något annorlunda syn på staten. De var representanter för de skråmässiga yrkesförbunden, ex.vis typograferna. Men de stod inte för någon kvalitativt annorlunda syn. Utgången av storstrejken gjorde att de som förespråkade en statlig intervention stärkte sina aktier i LO:s ledning.

LO hade förlorat över hälften av medlemmarna genom strejken. Från c:a 186 000 1907 sjönk antalet till 80 000 1911. I ljuset av dessa siffror såg LO-ledarna arbetsköparnas offensiv fram till storstrejken som ett försök att slå sönder fackföreningsrörelsen. Detta, menade LO, måste förebyggas, och här kunde endast staten gripa in. Genom lagstiftning och förhandlingar, avtal och skiljedom skulle de fackliga organisationerna säkras för framtiden.

På samma sätt förändrade man politiken gentemot arbetsköparna. Man inriktade sig på att bevara och bygga upp organisationerna och därför undvika uppslitande strider. Under första världskriget, då borgarna gick till våldsamt offensiv mot arbetarna, föll LO hela tiden undan. 1917 var lönerna 13 procent lägre än 1913, medan kapitalisterna under samma tid håvat hem jättevinsterna på kriget.

LO fortsatte alltså på den utveckling som startat i början av 1900-talet, en utveckling mot ökad moderering och anpassning till samhället. Det gick t o m så långt att LO-ledningen gick emot den socialdemokratiska taktiken i rösträttsfrågan under krisen 1917-18.

P g a den upprörda situationen i landet som vållats av kriget, krisen och revolutionerna i Europa, hade SAP och LO bildat en särskild kommitté – 1917 års arbetarkommitté – för att ta ledningen över den spontana rörelsen, som fått ett massivt uppsving. Det skedde delvis med syftet att få igenom den allmänna rösträtten, delvis för att ta udden av de revolutionära strömningar, som växte inom arbetarklassen.

Socialdemokratiska partirepresentanter inom kommittén försökte få LO-ledarna med på att man skulle bilda lokala kommittéer och att man skulle kunna tänka sig en storstrejk som vapen för att få igenom den allmänna rösträtten. LO-ledningen gick dock emot Branting och Co. De beskyllde t o m dessa för revolutionsraseri och vägrade befatta sig med den spontana rörelsen bland arbetarna. Istället slog man vakt om sina organisationer.

Perioden efter storstrejken och fram till första världskrigets slut innebar för fackföreningsrörelsen ett fortsatt inväxande i kapitalismen. Synen på den kapitalistiska staten blev allt mer positiv och politiken gentemot arbetsköparna allt mer fredlig. De faktorer som bestämde denna utveckling var inte resultat av "förräderier" från pampars och ett fåtal ledares sida, utan avhängiga objektiva processer i samhället i kombination med en reformistisk grundinställning hos den fackliga rörelsens ledarskap.

Monopolkapitalism kräver en följsam fackföreningsrörelse

20-talet innebar för svensk fackföreningsrörelse en språngartad utveckling. Efterfrågan steg och produktiviteten utvecklades. Europas Krigsindustri och bilismens framväxt skapades nya marknader för svenskt kapital.

Redan i början på 10-talet hade Sverige så smått blivit ett kapitalexporterande, imperialistiskt land. Men på 20-talet började den svenska storindustrin på allvar expandera på världsmarknaden. Det gällde framförallt tändstickor, produkter från den mekaniska industrin och järnmalm. Kapitalexporten ökade kraftigt.

Men monopolkapitalism betyder inte bara kapitalexport. Det betyder också stora industrienheter, som blir allt mer beroende av varandra och av underleverantörer, kort sagt en allt mer integrerad produktion. Tillsammans med behovet av att successivt öka hastigheten i det fasta kapitalets omsättning krävde detta ett inslag av "planering".

Investeringar liksom övriga produktionskostnader måste kunna förutsägas och kontrolleras. Det gällde även lönernas storlek. Vidare måste garantier skaffas för att det investerade kapitalet verkligen sätts i arbete – d v s att arbetarna inte strejkar.

Dessa förändrade ekonomiska förhållanden skapade nya förutsättningar för den fackliga verksamheten. Det var inte tillräckligt med en moderat och reformistisk fackföreningsrörelse ens av svensk typ. Även om dess handlingar i sista hand dikteras av en vilja att slå vakt om "samhällsintresset", hade den ett oberoende gentemot statsapparaten och arbetsköparna, som systemet hade svårt att acceptera. Kraven väste p& statliga ingripanden mot fackföreningsrörelsen. LO-ledarna hade inte några principiella invändningar mot dessa krav. De var tvärtom beredda att acceptera en lagstiftning som begränsade fackföreningarnas kampmöjligheter, under förutsättning att samhället då erkände fackföreningen.

De gick emot tidiga förslag till arbetsmarknadslagstiftning då de ansåg dem felaktigt utformade. Men de var inte principiellt emot lagstiftning.

"På en punkt kan arbetarna reflektera på en arbetsfredslagstiftning, nämligen när det gäller rättstvister, dvs i lag inskrivet att avtal skall hållas så länge de gäller. Ett dylikt förslag från den nu sittande regeringen kommer emellertid att noga synas i sömmarna på arbetarhåll, ty även om man i princip är för saken kan den praktiska utformningen bli sådan att orättvisor uppstår" (MLK: De antifackliga klasslagarna, sid. 19). Detta sade Gustav Möller i ett tal 1926.

Samme Möller tillsatte också en utredning av sakkunniga kring arbetslagstiftningen. 1928 lades resultatet fram i form av proposition till riksdagen. Propositionen innebar att stridsåtgärder förbjöds under pågående avtalsperiod kring alla frågor, som var reglerade i avtal. Arbetarna framtogs alltså strejkvapnet under löpande avtalsperiod. Om strejkvapnet "missbrukades" kunde såväl fackförening som medlemmar dömas till dryga böter. Sådana "brott" skulle behandlas vid en särskild domstol – Arbetsdomstolen.

Då innehållet i lagarna om kollektivavtal och arbetsdomstol blev känt bland LO:s medlemmar startade en massiv proteströrelse. Över 2000 fackföreningar och lokala arbetarorganisationer protesterade. Proteströrelsens omfattning kan förklaras av att det vid denna tid fanns en relativt stor och väl organiserad opposition inom LO. SKP hade under 20-talets hårda klasstrider bedrivit ett framgångsrikt enhetsarbete. Det var frukten av detta som nu visade sig. Masstrycket tvingade t o m själva LO-ledningen att ta avstånd från lagarna. De hade visserligen tagit avstånd från propositionen då den låg på riksdagens bord. Avståndstagandet gällde dock inte innehållet utan utformningen. LO-ledarna var i själva verket ganska nöjda. Om lagarna antogs var nu fackföreningsrörelsen definitivt erkänd av samhället som en faktor minst lika viktig som arbetsköparna. "Lagarna var också riktade mot arbetsgivarna, även de var förhindrade att vidta stridsåtgärder under gällande avtal" (Casparsson: LO under fem årtionden).

Då kommunisterna 1930 motionerade i riksdagen om lagarnas avskaffande röstade också socialdemokratin emot. De hävdade att erfarenheterna av lagarna visat att LO:s tvekan vid lagarnas införande varit obefogad.

Hur skall man då se på kollektivavtalslagstiftningen? Vad representerar den och vad blev dess konsekvenser?

I de flesta av "gruppernas" analyser tilldelas införandet av lagarna en oerhörd betydelse. Det ses som ett "språng" eller en "etapp" i utvecklingen mot en förstatligad fackföreningsrörelse. "Den innebar ett första steg mot en statligt kontrollerad fackföreningsrörelse" (Klasskampen n:r 2/72).

Man kan nog med visst fog hävda att införandet av kollektivavtalslagarna innebar en "etapp" i utvecklingen av förhållandet stat/fackföreningsrörelsen. De representerade en ny kvalitet i ingripandet mot fackföreningsrörelsen. Tidigare var lagarna mer repressivt riktade mot fackföreningsrörelsen (ex.vis Åkarslagarnas försvar av strejkbrytare).

Lagarna om kollektivavtal och arbetsdomstol syftade istället till att integrera fackföreningsrörelsen, binda upp den till samhällsintressena och få den att själv ta ansvar för en lugnare utveckling på arbetsmarknaden.

Det är också möjligt att se kollektivavtalslagarna som avslutningen på en period av direkta ingripanden mot den fackliga rörelsen. Efter 1928 är det istället de indirekta ingripandena som blir viktiga.

Först i och med tvångslagen 1971 återupptogs de direkta statliga tvångs-ingripandena mot den fackliga rörelsen.

Likaså kan vi se LO:s acceptering av dessa lagar som det definitiva beviset på att LO-ledningen homogeniserats i synen på staten. De krafter, ända upp i förbundsledningarna, som dittills velat undvika en statlig intervention på arbetsmarknaden tvingades nu, under utvecklingens tryck, på total reträtt.

Om man med talet om ”etapper” och ”språng” etc., menar att kollektivavtalslagarna betydde att den fackliga verksamheten förlamades eller tvingades ändra karaktär, då är man inne på helt fel spår. I stort sett förändrades ingenting genom dessa lagars införande. Lagarnas avsikt, att skapa ordning på arbetsmarknaden, var i praktiken redan genomförd genom det frivilliga skiljedomsförfarandet. Under perioden 1913 – 1925 hade antalet arbetare som varit indragna i den typ av konflikter – vilda strejker – som kollektivavtalslagarna skulle reglera, endast varit 0,4 procent. Men eftersom fackföreningarna och förbunden slöt korta avtal och utnyttjade strejkrätten under avtalslöst tillstånd minskade inte det totala antalet strejker. Det var först i samband med det utökade samarbetet mellan LO och SAF som lagarna blev effektiva för att tjäna sitt syfte: att omöjliggöra strejker.

30-talskrisen

Under hela sin historia fram till 30-talet hade den svenska fackföreningsrörelsen inte bara blivit utsatt för klasslagar av olika slag, utan också drabbats av direkta fysiska tvångsmedel från statens sida. Under föreningsrättsstriderna hade polis och militär ingripit regelbundet, vid rösträttsdemonstrationerna och agitationsmöten gick de till våldsamma attacker mot arbetarna. Repressionen var särskilt intensiv i samband med storstrejken och i slutet av första världskriget.

I början av 30-talet kom emellertid det öppna våldet mot arbetarklassen att nå en höjdpunkt.

Den kapitalistiska krisen bröt in i Sverige i mitten av 1930. Exporten minskade drastiskt och produktionen skars ned. Arbetslösheten steg enormt. I vissa fack, som Sågverks och bland murare, var över två tredjedelar av medlemmarna arbetslösa. Den totala arbetslösheten uppgick 1933 till ca 30 procent. För arbetsköparna blev krisen signalen till en omfattande offensiv mot arbetarklassen. De krävde lönesänkningar i de flesta branscher. Om lönesänkningarna inte accepterades hotade de med avskedanden. Spontant gick arbetarklassen till motattack och hårda konflikter uppstod. I flera städer, ex. vis Halmstad, Söderhamn, Skellefteå och i Ådalen, ingrep polis och militär på arbetsköparnas sida.

Men kapitalismens kris är också reformismens kris. För fackföreningsrörelsen betydde stridigheterna i samband med krisen stora inre spänningar. För ledningen inom SAP och LO var samhällsintresset det vägledande. De hade förståelse för näringslivets svåra läge och accepterade att arbetarna drabbades av lönesänkningar. I den mån de ingrep var det för att de tyckte att en del av arbetsköparnas krav gick så långt att samhällsstabiliteten hotades.

Annorlunda förhöll det sig med förbundsledningarna. På sin närhet till medlemsmassorna kunde de inte på samma sätt förhålla sig passiva till arbetsköparoffensiven. De försökte med

en begränsad strejktaktik bemöta lönesänkningarna. I flera fall uppkom konflikter med LO-ledningen. Det var LO-ledningen som tvingade förbunden att acceptera arbetsköparnas lönesänkingsavtal.

Pressen på fackförbunden blev ännu starkare i samband med att socialdemokratin bildade regering 1932.

Den politik socialdemokratin ville genomföra byggde på statlig intervention via ekonomisk politik och underbalansering av budgeten. Denna politik förutsatte en hög grad av kontroll över lönebildningen, liksom också ett visst samarbete med storfinansen.

Den riksomfattande strejk inom Byggnadsindustrin, som inleddes i april 1933 bröts ned genom regeringens påtryckningar på LO, som i sin tur genom hot om repressalier tvingade förbunden att anta ett medlingsbud, som innebar stora lönesänkningar. Byggnadsindustrin var för sossarna en nyckelsektor som konjunkturstimulator.

Saltsjöbadsavtalet

Att socialdemokratin nu själva innehade regeringsmakten gjorde att dess intresse för en balanserad arbetsmarknad ökade, och därmed också intresset av en fortsatt arbetsmarknads-lagstiftning. Lagen om kollektivavtal visade sig mycket bristfällig under krisen. En aktiv medlemsopinion tvingade med lätthet svaga förbundsledningar ut i strejk. Konflikterna hade inte minskat märkbart som följd av kollektivavtalslagarna. Något ytterligare måste till.

Frågan om en fortsatt lagstiftning på arbetsmarknadens område kom upp i samband med diskussionen om "tredje man" och "samhällsfarliga konflikter".

Redan tidigt hade det från borgerligt håll krävts att frågan om skydd mot den som utan att vara part i en konflikt ändå blev lidande genom konflikten, måste regleras. Vidare hade det i samband med kollektivavtalslagarnas införande framförts krav på att konflikter som hotade allmänheten och samhällets säkerhet skulle regleras. Den Bergendalska utredningen som kom 1933 föreslog långtgående åtgärder i denna riktning. Den krävde bl a skydd för strejkbrytare. LO menade att förslaget var alltför magstarkt och avvisade hela förslaget.

Genom socialminister Möller mästrade regeringen LO:

"Det är inte bara ett politiskt motiv bakom / att regeringen beslutat bidra till en lag /, utan det finns också ett moraliskt motiv bakom. Jag tycker att man från vårt håll inte bör förneka att det förekommit övergrepp".

Vidare menade Möller att socialdemokratin gjorde anspråk på

"att företräda en högre samhällelig moral än kapitalismen anses representera, men om man företräder en högre allmän moral, måste det innebära att samhället har rätt att även lagstiftningsvis reagera mot övergrepp från vilket håll de än må komma". (Casparsson: LO under fem årtionden)

Vid samma tid 34-35 tillsattes en kommitté som efter ett års arbete avlämnade ett betänkande, den s k "Mammututredningen" om "folkförsörjning och arbetsfred". Bakom tillsättandet låg behovet av en beredskapslagstiftning, vilket föranletts av byggnadskonflikten 33-34.

Kommittén föreslog en mängd nya lagar. Den ville att staten i samband med utdragna samhällskonflikter som rörde "väsentliga samhällsintressen" skulle kunna förlänga gällande avtal genom lag. Vidare ansåg den att det var olämpligt att "arbetarsidan" i förhandlingarna, lät medlemmarna rösta om förhandlingsresultaten. Byggnadskonflikten hade visat hur segdragna omfattande konflikter riskerade att bli om omröstningsförfarandet tillämpades. Medlemmarna avvisade ofta avtal som godkänts av förbundsledningarna. Kommittén ansåg att det bästa vore om all beslutanderätt centraliserades till LO. Om inte arbetsmarknadsorganisationerna själva löste detta problem föreslog kommittén lagstiftning. Förutom dessa

punkter hade den också åsikter om förhandlingsordningen, skydd för minoriteter etc etc. Kommittén menade också att det vore önskvärt om arbetsmarknadsorganisationerna kunde uppfylla kommitténs önskemål på frivillig väg och därmed undvika lagstiftning. Den vägen borde åtminstone prövas.

Kommittén skulle bli bönhörd på nästan samtliga punkter. Redan i samband med att utredningsförslaget lades fram togs de första kontakterna mellan LO och SAF i de förhandlingar som 2,5 år senare skulle leda fram till Huvudavtalet eller Saltsjöbadsavtalet, som det också kallas.

Varför valde då LO frivilliga förhandlingar? De tidigare dåliga lagstiftningsförslagen var nog ett av de viktigaste argumenten. LO-ledningen insåg att fackföreningsrörelsen skulle utsättas för en ökad kontroll oberoende av 10:8 inställning. Genom att acceptera en frivillig överenskommelse hoppades de i större utsträckning kunna påverka det sätt på vilket den fackliga verksamheten skulle regleras.

Men erfarenheterna från införandet av kollektivavtalslagstiftningen var också viktiga i sammanhanget. Det skulle bli svårt att få medlemmarna att acceptera en ytterligare lagstiftning. Däremot skulle nog medlemmarna ha större förståelse för ett avtal som tillkommit efter förhandlingar, där parterna ”ömsom tagit och ömsom givit”. LO menade också att arbetsköparna tvingats göra en viktig reträtt. De blev skyldiga att varsla 14 dagar före uppsägning. Vidare fick fackföreningarna rätt att begära samråd vid uppsägning och permittering. LO menade att dessa bestämmelser var dödsstöten mot § 32. Om man relaterar detta till det som idag händer på arbetsplatserna (Hällekis, Emmaboda etc) framgår klart att dessa ”eftergifter” var totalt värdelösa. Även LO tycks ha insett det. Sista året har man upptagit kampen mot 32.

De viktigaste avsnitten i Saltsjöbadsavtalet är bestämmelserna om en gemensam förhandlingsordning för hela LO-SAF-området. Där stadgas att om en lokal tvistefråga uppkommer skall först lokala förhandlingar föras. Om de blir resultatlösa, får inte fackföreningarna vidtaga stridsåtgärder, utan måste överlåta frågan åt förbundet. Arbetsköparna kan alltså, genom att vägra eftergifter, tvinga fram centrala förhandlingar. För arbetarna betyder det att förhandlingsproceduren skiljs från deras egen kamp, vilket arbetsköparna utnyttjar för att få igenom förmånligare avtal. Avtalet slår vidare fast att det endast är förbundsledningen som har rätt att besluta om stridsåtgärder. Det finns också bestämmelser om begränsningar av stridsåtgärder mot ”tredje man”. Samhällsfarliga konflikter slutligen regleras genom att avtalet stadgar att en nämnd – Arbetsmarknadsnämnden – bestående av representanter för LO och SAF avgör om konflikter står i strid med allmänhetens bästa eller ej. Om kommittén anser att så är fallet måste LO/SAF göra allt för att få sina medlemmar att sluta kämpa.

Under förhandlingarna om Huvudavtalet hade LO och SAF också i hemlighet diskuterat andra saker. Det gällde organisationernas interna problem, stadgar, beslutsformer, centraliseringsgrad etc, ungefär på det sätt som ”Mammututredningen” hade föreslagit. Resultatet visade sig på LO-kongressen -41. LO centraliserades enormt. I praktiken kom nästan hela beslutanderätten över förhandlingar och stridsåtgärder att läggas i händerna på själva LO-ledningen.

Genom antagandet av Huvudavtalet och de förändringar som skedde i LO:s konstitution fick svensk arbetsmarknad den reglerade ordning som gäller än idag.

Huvudavtalet gjorde att fackföreningsrörelsen på ett helt annat sätt än tidigare integrerades i statsapparaten. (Brott mot det frivilliga Huvudavtalet var ju även brott mot kollektivavtalslagstiftningen och därmed straffbart.)

Avtalets bestämmelse om en komplicerad, ”avkylande” förhandlingsordning och upprättandet av en kommitté som avgör om konflikter är samhällsfarliga eller ej, innebar att staten inte

behövde reglera förhållandet mellan arbetsköparna och fackföreningarna ytterligare. Genom att LO och SAF skapade en egen rättsordning och egna organ som upprätthöll den kan vi säga att de övertagit uppgifter från staten. Arbetsmarknadens parter uppfyller därmed samma funktion som statsapparaten i ett kapitalistiskt samhälle – att i sista hand med våld söka upprätthålla arbetsfreden.

På 20-talet och i början av 30-talet deltog ungefär 25 procent av LO:s medlemmar varje år i officiella konflikter. Efter Huvudavtalet skedde däremot en omsvängning. Med undantag för Metallstrejken -45 har aldrig mer än en procent strejkat eller drabbats av lock-outer.

Stadgerevisionen 1941

Vi kan inte lämna Huvudavtalet utan att se litet på den förändring av LO:s konstitution som skedde till kongressen -41. Båda dessa händelser är viktiga element i den process där fackföreningsrörelsen successivt integreras i statsapparaten.

Svensk fackföreningsrörelse var från början relativt centraliserad. Framförallt hade förbunden en stark ställning. Det var i hög grad beroende av att systemet med riksomfattande kollektivavtal slog igenom tidigt i Sverige. Många förbund skrev även tidigt in i stadgarna att förbundsstyrelsen skulle ha sista hand i beslutet om stridsåtgärd. De hade vetorätt.

I flera förbund saknas dock bestämmelserna om vetorätt ända in på 30-talet. Utvecklingen under krisen som i flera fall ledde till konflikter mellan förbunden och LO-ledningen krävde en åtstramning på denna punkt. LO menade att det var omöjligt att planera lönerörelserna om inte förbunden fungerade någorlunda enhetligt. Planlösa strider riskerade också att tömma fackföreningskassan. Men bakom låg också tanken på samhällsintresset. En centraliserad fackföreningsapparat med enhetliga handlingsprinciper kunde inte utan vidare tvingas vidtaga åtgärder som riskerar att rubba samhällsstabiliteten. Byggnadsstrejken 33-34 ville LO inte se upprepad.

I dessa syften antog LO:s repskap 1933 normalstadgar för de anslutna förbunden som definitivt lade beslutanderätten om avtal och stridsåtgärder i förbundsstyrelsens händer. Omröstningarna om avtalen blev bara rådgivande. I §14, moment 6, av dessa stadgar kan vi läsa följande:

”Tillkännagivande om strejk, blockad eller bojkott får ej utfärdas utan förbundsstyrelsen godkännande. Förbundets medlemmar hava ej skyldighet eller rättighet att ställa sig till efterrättelse blockad- eller bojkottmeddelande, som icke utfärdats eller godkänts av förbundsstyrelsen”.

Men beslutet innebar bara en rekommendation. 1939 fanns det fortfarande 16 förbund som hade stadgar som avvek från normalstadgarna.

De uppgifter LO tog på sig i Huvudavtalet – väktare av arbetsfreden -krävde en helt annan ordning. Nu räckte det inte med att beslutanderätten centraliserades till förbundsledningen. Beslutanderätten i alla viktiga frågor måste centraliseras till LO-ledningen. LO:s landssekretariat måste ensamt kunna stoppa förbund som genom sina handlingar riskerar att skada samhällsviktiga funktioner.

I de nya stadgarna tillfredsställdes dessa krav till 100 procent. Där heter det att ”LO skall ha överinseende över anslutna organisationers fackliga politik samt verka för dennas enhetliga planläggning och genomförande”. Landssekretariatet fick också rätt att delta i förbundens avtalsförhandlingar och där kunna framställa förslag till uppgörelse. Om LO:s förslag avvisas kan landssekretariatet dra in LO:s konfliktunderstöd.

Den viktigaste paragrafen i stadgarna har följande lydelse:

”Ansluten organisation må icke vidtaga strejk, omfattande mera än tre procent av organisationens medlemsantal, med mindre landssekreteriatet därtill lämnat tillstånd. Ej heller må utan dylikt tillstånd strejk av mindre omfattning vidtagas därest densamma kan antagas medföra lockout mot mer än tre procent av organisationens medlemsantal eller mot medlemmar till andra anslutna organisationer.”

Lönepolitiken och centraliseringen

Vi har främst pekat på den roll staten haft för att påskynda centraliseringen av fackföreningsrörelsen – intervention eller hot om intervention på arbetsmarknaden. Från LO:s sida brukar man framhålla den lönepolitik, som fackföreningsrörelsen började utveckla i mitten på 30-talet – den solidariska lönepolitiken – som den viktigaste orsaken till centraliseringen.

För att kunna föra en lönepolitik som inte verkar inflationsdrivande, som minimerar löneglidningen och som på annat sätt gör att lönekostnaderna kan kontrolleras. Kort sagt, för att kunna sätta ”sambälssynpunkterna” före ”gruppintressena”, måste fackföreningsrörelsen centraliseras. Enligt LO har detta varit huvudmotivet. Andra orsaker erkännes dock.

”I fråga om centraliseringens motiveringar och syftemål har skilda förutsättningar gjort sig gällande. Det dominerande.... ..torde visserligen ha varit....att skapa förutsättningar för en solidarisk lönepolitik. Men därjämte har centraliseringen varit eller ansetts vara förestavad av andra hänsyn, för vilka man inte har något enhetligt begrepp, men som har det gemensamt, att de....hänför sig till fackföreningsrörelsens utveckling till en maktfaktor inom det ekonomiska samhällslivet. Det torde ha varit denna aspekt av centraliseringsproblemet som man haft i sikte då man talade om att centraliseringen krävdes av ‘tidsförhållandena’, ‘de yttre förhållandena’ o s v.” (Lind: Solidarisk lönepolitik)

Lönepolitiken fick en större betydelse för centraliseringen på 50-talet. Den solidariska lönepolitiken krävde centrala avtalsförhandlingar, likaså föranledde löneglidningen den storavdelningsreform som genomfördes på 60-talet.

LO – en del av statsapparaten

Innebär nu stadgerevisionen att LO blev en del av statsapparaten? Det finns de som hävdar det. ”LO övergick från att ha varit en genombyråkratiserad arbetarorganisation till att bli en omistlig del av korporativstaten” (Klasskampen 4/72) eller i MLK:s variant: ”Med undertecknandet av Saltsjöbadsavtalet hade LO definitivt blivit en del av statsapparaten” (De anti-fackliga klasslagarna).

Om man verkligen menar allvar med en sidan inställning och samtidigt utger sig för att vara marxist, får man mycket svårt att förklara den fortsatta utvecklingen. Man avvisar uppfattningen att staten är uppdelad i olika sektorer som har ett stort mått av relativ självständighet. Men har man samtidigt avvisat uppfattningen att staten är uppdelad på olika sektorer med stort mått av relativ självständighet kan man inte förstå den nuvarande diskussionen om statlig inkomstpolic eller införandet av tvångslagen under förra avtalsrörelsen. Tvångslagen, liksom kraven på en statlig inkomstpolic, kan enligt denna uppfattning bara ses som ett skådespel regisserat av statstjänstemännen i LO-ledningen för att lura och bedra arbetarmassorna.

Det måste vara mer korrekt att hävda att fackföreningsrörelsen integrerats i statsapparaten om man med det menar att den övertagit statliga funktioner men fortsätter att bibehålla en relativ självständighet. Att självständigheten successivt minskar uttrycker då en inväxandeprocess som dikteras av den ekonomiska och politiska utvecklingen, en process som innebär att fackföreningarna integreras allt mer och som pekar fram mot en situation där de verkligen blivit en del av statsapparaten en del av statsapparaten, ett ämbetsverk från topp till tå.

Det är endast i ett sådant perspektiv kraven på inkomstpolitik kan förstås. Det är endast med denna uppfattning som det går att förklara det förhållandet att arbetarklassen fortfarande har ett visst förtroende för den fackliga byråkratin.

Arbetarbyråkratin

Vi skall avsluta vår studie med att se något på den fackliga byråkratins tillväxt.

Lenin visar i sin analys av imperialismen att kapitalisterna inte bara utsuger arbetarklassen i det egna landet utan också de förtryckta folken. Genom denna exploatering tillägnar sig de imperialistiska länderna en extraprofit. Denna extraprofit uppkommer inte genom en omfördelning av profiterna mellan olika kapitalister i ett land utan är tillskott till landets totala profitmassa. Det betyder att den kan användas till att knyta delar av arbetarklassen till borgarklassen. Extraprofiterna användes för att, som Lenin sa, ”muta” ett skikt inom arbetarklassen. Detta skikt menade Lenin var den objektiva grunden till uppkomsten av opportunismen inom arbetarrörelsen.

I Sverige kan vi se uppkomsten av en arbetarbyråkrati i början på 1900-talet. Basen utgörs av fackföreningsrörelsen och socialdemokratin. Fackföreningsrörelsen spelade dock en underordnad roll jämfört med socialdemokratin. Det var riksdagen som då var katalysatorn i arbetarbyråkratins tillväxt. Men därmed var också tillväxttakten begränsad till den parlamentariska arenan. Arbetarbyråkratins ökning gick därför mycket sakta.

Det var först i samband med den svenska imperialismens offensiva genombrott och de krav den utvecklingen ställde på arbetsmarknadsorganisationerna som ökningen av arbetarbyråkratin började ta fart. Det inleddes med kollektivavtalslagarna som byggde på ökad facklig representation i statliga organ. Det fortsatte över centraliseringen av den fackliga rörelsen på 30-talet fram till huvudavtalet. Då inträffade det verkliga språnget i arbetarbyråkratins tillväxt. Bakgrunden var huvudavtalet som innebar att fackföreningsrörelsen påtog sig statliga uppgifter vilket krävde funktionärer som på heltid kunde arbeta i nämnder, utredningar och kommittéer.

I dag finns LO representerat i över 45 statliga organ och ett stort antal samarbetsnämnder med SAF, vilka alla kräver besättning.

Den omfattande närvaron i statliga organ visar också hur fackföreningsrörelsen är integrerad i statsapparaten och hur den fackliga byråkratin knutits upp till densamma.

Men denna ”representation” i statliga organ innebar främst en tillväxt av förbunds- och LO-byråkratin. Den lägre fackliga byråkratin börjar växa först på femtiotalet, då den solidariska lönepolitiken slår igenom. Kraven på att minimera löneglidningen gjorde att förbunden tvingades att söka ingripa även i de lokala förhandlingarna. Medlen för det blev lokalombudsmännen vilkas uppgift var att ”bistå fritidsfunktionärerna i förhandlingarna”

Idag överskrider de lokala funktionärerna de centralt anställda. Av 1860 funktionärer inom LO 1967, fanns 369 anställda i förbunden, 1 440 i lokalavdelningarna och resten centralt i LO.

De viktigaste funktionärerna är förutom toppbyråkraterna de ombudsmän som upprätthåller FCO-organisationen. Det är genom dem som LO:s propagandaverksamhet handhas.

Systemet med FCO-ombudsmän infördes efter kriget då sossarna inledde offensiven mot kommunisterna. Det var FCO-ombudsmännen som ansvarade för och höll i propagandan mot kommunisterna.

Typiskt nog är det också denna del av LO:s funktionärskår som rustats upp under de senaste åren. Orsaken är den skärpta klasskampen.

De fackliga funktionärerna kan verkligen sägas vara mutade. Det gäller även i de flesta fall lokalfunktionärerna. Visserligen är deras lön begränsad – den ligger på mellan 50-60 000 om året – men därtill kommer mängder av bidrag och arvoden från de uppdrag som följer med funktionärsposten. Bengt Tengroth, känd fackpamp från Göteborg och numera personaldirektör på Götaverken, fick då han var lokalfunktionär, inkomster från över 15 olika håll. Det är inte särskilt ovanligt.

Den idealistiske ombudsmannen som står på medlemmarnas sida mot förbundsledningen blir alltmer sällsynt. I samband med de senaste stridigheterna inom Transportarbetareförbundet - uteslutningen av stuveriarbetarna och senare Lennart Jonsson – påminde förbundsledningen med jämna mellanrum lokalfunktionärerna att deras anställningsförhållanden minst av allt var säkert. I cirkulär upplyste förbundsledningen lokalfunktionärerna att de omedelbart kunde suspenderas om de bröt mot Transports stadgar samt att de i övrigt bara hade tre månaders uppsägningstid.

Vi slutar vår genomgång av LO:s utveckling här. Det som skett under de senaste åren innebär bara en förlängning och fortsättning av de processer som vi här har beskrivit. LO tar numera aktivt ansvar för kapitalismen även på andra områden än arbetsmarknaden. I nästa studiehäfte ska vi se hur den ”solidariska lönepolitiken” fungerar som svar på de krav som senkapitalismen ställer. Detsamma gäller arbetsmarknadspolitiken och i ännu högre grad den näringspolitik som LO lanserar i slutet på 60-talet. Varken arbetsmarknadspolitiken eller näringspolitiken har vi möjlighet att ta upp här – utrymmet tillåter inte det. Inte heller har vi kunnat gå in på LO:s programmatiska utveckling, vilket är beklagligt eftersom den på ett klart sätt åskådliggör den utveckling vi försökt visa på.

Vilket är då det väsentliga i den genomgång som vi gjort av LO? På det begränsade utrymme som vi haft till vårt förfogande har vi försökt ange huvuddragen i Landsorganisationens utveckling. Åtminstone har det varit vår avsikt.

Vi har försökt visa att beslut, händelser och handlingar inom fackföreningsrörelsen är omöjliga att förstå om man likt ”grupperna” förklarar LO:s utveckling som bestämd av ”pampars och byråkraters förräderi”. Det är en inställning som leder till en snedvriden syn på klasskampen och de uppgifter kommunisterna har gentemot fackföreningsrörelsen.

Vi har istället hävdade att LO:s utveckling bestämts av objektiva förhållanden i samhället.

Vägen till nutidens ansvarsmedvetna fackföreningsrörelse har vi angett som en långsam mognadsprocess som inleddes mycket tidigt. I själva verket i samband med fackföreningarnas uppkomst. Den svenska arbetarklassens heterogena sammansättning samt frånvaron av ett revolutionärt parti gjorde att spontana strömaningar inom arbetarklassen liksom trycket från det borgerliga samhället, påverkade de tidiga fackföreningarna. Deras perspektiv kom aldrig att gå utanför det fackliga medvetandets gränser, utan deras verksamhet blev från början inomkapitalistisk.

På samma sätt ser vi den successiva nedtrappningen av militansen som bestämd av yttre politiska/ideologiska faktorer. Socialdemokratins påverkan men fr.a. statliga ingrepp eller hot om statliga ingrepp, angav ramarna för LO:s utveckling. Kort sagt i vår historieskrivning finns inget utrymme för teorier om ”pampars och byråkraters förräderi”.

Kommentera!

L.C.

För den som vill veta mera

Den svenska arbetarklassen och fackföreningarnas uppkomst behandlas noggrant i Gynnå/Mannheimer "En studie i den svenska arbetarklassens uppkomst". Vår framställning bygger i viktiga avseenden på Gynnå/Mannheimer. En annan bok som behandlar samma period men ur "den politiska arbetarrörelsens synpunkt" är Knut Bäckströms "Arbetarrörelsen i Sverige" (två delar).

Förhållandet mellan spontant och revolutionärt medvetande finns i Mandels "Om leninismen" och i Lenins "Vad bör göras?". I en kommande broschyr av Kenth-Åke Andersson konkretiseras detta för svensk arbetarrörelse. I den finns också ett omfattande resonemang om arbetarklassens kampformer relaterade till den revolutionära strategin.

De statliga ingripandena mot fackföreningsrörelsen finns belysta i en uppsats av Sune Sunesson "Stat och fackförbund i Sverige". Då Sunessons uppsats kan vara svår att få tag på finns ett alternativ i Gösta Hultens "Arbetsrätt och klassherravälde". Den behandlar hela arbetarrörelsens utveckling på detta område och tar upp såväl direkta som indirekta statliga åtgärder mot fackföreningsrörelsen.

En del av "grupperna" har också gjort analyser av LO:s utveckling. F. Baude lägger fram (r):s uppfattning i boken "Leve de vilda strejkerna". MLK:s inställning finns redovisad i "De antifackliga klasslagarna" och SKP:s i "Gör facket till en kamporganisation".

Om man kan skall man också försöka läsa en socialdemokratisk historik över fackföreningsrörelsen. Den innehåller ofta omfattande och värdefullt faktamaterial. Den viktigaste är Casparssons "LO under fem årtionden", som behandlar LO fram till 50-talet. Utvecklingen efter 50-talet tar T. Karlbom upp i "Arbetarnas fackföreningar".

Punkter att diskutera

1. Gå igenom de olika gruppernas syn på LO, hur tolkar de dess utveckling? Vilken roll tilldelar de personligheter inom arbetarrörelsen?
2. Diskutera påståendet att LO inte är en del av statsapparaten utan *integrerad* i densamma. Finns det någon verklig skillnad? Får den några konsekvenser för vårt förhållningssätt till fackföreningsrörelsen?
3. I texten förs ett resonemang om strejken som kampmedel. Där hävdas att storstrejken eller generalstrejken i vissa lägen är ett tveeggat vapen. Jämför det med situationen i England idag, där våra kamrater i IMG som huvudparoll i den nuvarande krisen har krav på generalstrejk. Be någon engelsk-språkig kamrat redogöra för IMG:s motiv till generalstrejksagitationen.

III. Den fackliga oppositionen

Syndikalismen

Under 90-talet började en opposition växa fram inom den svenska arbetarrörelsen. Den samlade sig kring de Socialistiska Ungdomsförbundet med Hinke Bergegren i spetsen och riktade sig mot den byråkratiska ledningen inom parti och fackföreningsrörelse och dess reformistiskt ensidiga inriktning på riksdagsarbete och ytterligt defensiva fackliga politik.

Kritiken var till att börja med ganska ospecificerad och något alternativ kunde man inte erbjuda arbetarklassen.

Det skulle dröja till 1903 innan något sammanhängande politiskt alternativ till reformismen presenterades. Det skedde i den ungsocialistiska tidningen Brand, som i en artikelserie detta år introducerade den fransk-italienska revolutionära syndikalismen. Dessa idéer slog an hos

många otåliga unga arbetare och intellektuella i det Socialistiska Ungdomsförbundet, som orienterat sig alltmer i anarkistisk riktning. 1903 bildades ett nytt mer partitroget ungdomsförbund, Socialdemokratiska Ungdomsförbundet, och fram till 1906 då de ledande ungsocialisterna uteslöts ut SAP hade socialdemokratin två ungdomsförbund. Mellan de båda ungdomsförbunden Ungdemokraterna och Ungsocialisterna skulle under några år en livlig polemik äga rum. Den centrerades kring frågor som revolutionens karaktär – väpnad eller fredlig, den ”direkta aktionen” kontra det parlamentariska arbetet, om det socialistiska samhället skulle baseras på arbetarnas självorganisering eller på omvandlingen av den borgerliga staten, försvarsnihilism eller folkförsvar.

Helt i linje med den anarkistiska ideologin sysslade det Socialistiska Ungdomsförbundets ledning inte med att politiskt leda sin organisation. Man ägnade sig i stället främst åt publicistisk verksamhet. Något försök att samordna den ungsocialistiska agitationen inom fackföreningarna gjordes heller inte. Trots detta utbreddes sig de syndikalistiska idéerna inom fackföreningarna, framför allt under åren innan 1909.

Storstrejken

Inför arbetsköparnas utmanande offensiv 1908-1909, med storlockout och vräkningar, framstod LO-ledningens försiktiga politik i en ytterst dålig dager gentemot den syndikalistiska propagandans krav på generalstrejk. Även inom partiet höjdes röster för en mer offensiv taktik. LO-ledningen var nu klämd mellan arbetsköparnas samordnade attacker, som såg ut att hota fackföreningarnas själva existens och arbetarkraven på en resolut motoffensiv. I denna situation tvingades LO-byråkratin att ta ut arbetarna iorstrejck, men i gengäld ledde man dem så valhant att den ofelbart ledde till nederlag för arbetarna. Med detta uppnådde man två saker: dels bjöd man ett visst motstånd mot arbetsköparna, dels komprometterade man idén om generalstrejken för många år framåt bland arbetarna.

Ungsocialisterna visade sig inte situationen mogen. Man hade visserligen förutsett händelseutvecklingen, men i stället för att utnyttja tillfället till att avslöja LO-ledningens förräderi och bygga upp en opposition som kunde rycka till sig initiativet från den passiva ledningen, så var man fullständigt passiv, under förevändning att nederlaget annars skulle skyllas på dem.

Storstrejken följdes förödande för arbetarrörelsen. LO:s medlemsantal gick ner med mer än hälften och de mest militanta arbetarna utsattes för trakasserier och tvingades ofta utomlands efter arbete.

Åren 1909-1910 emigrerade 20.000 arbetare, många ungsocialister. Detta skulle innebära en kraftig injektion för den anarkosyndikalistiska rörelsen, framför allt i USA, men också i Norge och Danmark.

Efterorstrejken tog ungsocialisterna i Malmö initiativet till att bilda SAC (Sveriges Arbetares Centralorganisation). Denna var tänkt att bli ett revolutionärt alternativ till LO och skulle arbeta efter syndikalistiskt mönster. Många klassmedvetna arbetare kom härigenom att isoleras från resten av klassen, och byråkratin kunde återuppbygga fackföreningarna utan någon störande syndikalistisk kritik eller propaganda inom LO:s led. Rekryteringen till SAC gick trögt i början, men sköt fart i slutet på första världskriget. 1925 var medlemsiffran 37.000, 10% av LO:s medlemsantal. Detta skulle utgöra kulmen på SAC:s expansion. Efter andra världskriget har siffran legat på drygt 20.000.

De norska syndikalisterna följde en annan taktik. 1912 bildade de den Norska Fackoppositionen, som arbetade inom den gamla fackföreningsrörelsen. Under första världskriget när missnöjet med den konservativa och patriotiska fackbyråkratin ökade starkt, vann fackoppositionen snabbt terräng och i och med det revolutionära uppsvinget i slutet och strax efter

kriget vann man majoriteten inom fackföreningen och Arbetarpartiet. Liksom många andra anarkosyndikalister kom man efter ryska revolutionen att närma sig bolsjevismen och 1920 ledde de den norska arbetarrörelsen in i det nybildade Komintern.

Den svenska revolutionen 1917-1918

Under kriget sökte SAP, precis som sina förrädarkollegor i andra länder, fred med bourgeoisin och slöt upp bakom den konservativa "borggårdsregeringen". LO förlängde alla avtal till efter kriget trots de kraftiga prisstegringarna. Det var en fröjd att göra affärer i en sådan tid!

Mot denna politik kom det nya Socialdemokratiska Ungdomsförbundet i allt starkare opposition. 1916 då ungdomsförbundet sammankallade en fredskongress för att manifesteras den svenska arbetarklassens motstånd mot borgarnas planer på att dra med landet i kriget, gick det till öppen brytning. Den fullbordades på partikongressen ett år senare då vänstern kastades ur partiet.

I mars utbröt den första av de två ryska revolutionerna det året. Den fick ett omedelbart svar från de krigströtta europeiska arbetarmassorna, som gick ut i stora politiska strejker riktade mot kriget. Rörelsen spred sig också till Sverige, som inte var indraget i kriget.

Endast den svenska arbetarklassens motstånd hade förhindrat att landet hade dragits in i kriget. Nu kom högerregeringens utmanande livsmedelspolitik bägaren att rinna över. Jättelika förråd av livsmedel som lagts upp, låg och rutnade samtidigt som arbetarna svalt. På någon vecka mobiliserades hela arbetarklassen i massprotester mot hungerpolitiken och dyrtiden. I snart sagt varenda ort där det fanns arbetare förekom det demonstrationer, strejker och inventeringar eller plundringar av butiker och gårdar.

"Arbetarrådet" i Västervik

Ungsocialisterna och syndikalisterna stod i ledningen för rörelsen under dess inledande skede i den mån man kan tala om någon ledning.

De befann sig ofta i spetsen för de lokala aktionerna, men kunde genom sin anticentralistiska inställning inte erbjuda någon nationell ledning. Striderna motsvarade också i mycket vad de i många år talat om som den "direkta (dvs utomparlamentariska) aktionen".

Rörelsen inleddes av arbetarna i Västervik som lämnade sina arbeten den 16.4 och samlades spontant till ett stormöte. På initiativ av en syndikalist valde mötet en kommitté som skulle föra fram deras krav till myndigheter, arbetsköpare och butiksägare. De krav man ställde var: mer och billigare livsmedel, högre löner och 8-timmars arbetsdag.

Aktionen blev en framgång. Detta berodde främst på att kommittén inte som brukligt var stängde in sig med sina förhandlingsmotparter i något undanskymt rum, utan såg till att man under förhandlingarnas gång både kunde se och höra en respektingivande del av de arbetarmassor för vilka förhandlingarna fördes. Myndigheterna i staden var helt handlingsförlamade och kunde inget annat göra än att gå med på arbetarnas krav. I synnerhet som oroligheterna spritt sig till regementet i staden. Kampen i Västervik skulle bli mönsterbildande för det fortsatta uppsvinget. Både kraven och aktionsformen skulle upprepas över hela landet. Samtidigt utbreddes sig en demonstrations- och myterirörelse bland militären. Uppsvinget skulle nå sin kulmen i svåra oroligheter i Stockholm och Göteborg.

Under kampen bildades olika kommittéer och råd. Många av dessa var aktionsenheter mellan Ungsocialister, syndikalister, Vänstersocialdemokrater och i något fall socialdemokrater. De kallade sig ofta för arbetarråd men de hade inte mycket mer än namnet gemensamt med de råd som samtidigt fanns i Ryssland. De kommittéer som valdes direkt av arbetarna på stormöten var däremot mer intressanta. De stod i spetsen för mobiliserade arbetare och hade under en

medveten ledning kunnat göras permanenta och skaffa sig stödjepunkter på arbetsplatserna, dvs utvecklas till sovjeter.

Sossarna tar över

Sossarna fann sig snart efter den inledande förvirringen. Man gick konsekvent emot all spontan arbetarkamp. Samtidigt tog de upp en del av arbetarnas krav för att driva dessa i riksdagen. Men framför allt inriktade de sig på att koncentrera rörelsen kring kravet på en författningsreform och på valkampanjen inför höstens val. När de insåg att rörelsen kunde ta en allvarlig vändning och utmynna i generalstrejk bildade man 1917 års arbetarkommitté. Den var sammansatt av representanter från SAP och LO och var avsedd att i händelse av en spontan storstrejk gripa ledningen för den och se till att den inte övergick i revolution. Någon storstrejk bröt aldrig ut och kommitténs verksamhet kom att inskränka sig till att i den samlade arbetarrörelsens namn författa lugnande proklamationer. Vänstersocialdemokratien märkte man inte så mycket av under uppsvingets inledande skede. De hade en månad innan blivit utkastade ur SAP och var just i färd med att organisera upp sitt nya parti. Under partiets konstituerande kongress antogs ett visserligen otillräckligt, men dock program, för kampen med bl a krav på att LO skulle ta initiativ till en generalstrejk för att genomdriva arbetarnas krav. En annan punkt i programmet var den som uppmanade arbetarna att vara beredda till generalstrejk när regeringen besvarade två interpellationer om bl a rösträtten och 8-timmarsdagen.

De nya partiet var från början djupt splittrat. Under uppsvinget följde de båda flyglarna i kölvattnet på Ungsocialisterna respektive Socialdemokraterna. Exempelvis så dryftade en medlem i den vänstersocialistiska riksdagsgruppen bekymrat läget under den revolutionära våren med den konservativa inrikesministern och lovade att göra vad han kunde för att lugna ner arbetarna. Samtidigt stod vänstersocialdemokratiska arbetare i spetsen för kampen tillsammans med ungsocialister och syndikalister.

Arbetarnas landsråd

När vänstersocialisterna i Stockholm dagen för interpellationssvaren gav signal till strejk hörsammades den av hela Stockholms arbetarbefolkning som strömmade ut på gatorna och spontant tog upp kravet på storstrejk. Denna enorma massmanifestation som skulle utgöra det revolutionära uppsvingets kulmen utmynnade genom polisens agerande i de största sammandrabbningar som förekommit i Stockholm.

Först dagen efter oroligheterna i Stockholm bildades Arbetarnas Landsråd som ett centralorgan för de lokala enhetsfronterna mellan vänstersocialisterna, ungsocialisterna och syndikalisterna. Ett anmärkningsvärt undantag var att Södertälje FCO (dvs sammanslutningen av alla fackföreningar på orten) ingick bland de organisationer som skrev under uppropet att bilda landsrådet. Nu kunde landsrådet inte bli mer initiativrikt än de organisationer som ingick i det. Några riktlinjer för hur kampen skulle föras eller någon paroll om storstrejk kom aldrig utan sossarna kunde ostörda överta ledningen av rörelsen och länka in den på höstens valrörelse.

Fackoppositionen

Ungsocialisterna och ”Ungdemokraterna” som femton år tidigare varit varandras vedersakare inom arbetarrörelsen kom under slutet av kriget att samarbeta intimt. Detta var en internationell tendens. Om man kan säga att den socialdemokratiska opportunisten innan första världskriget fick många militanta arbetare att lämna marxismen för anarkismen och syndikalismen, så fick det revolutionära uppsvinget i slutet av första världskriget, ryska revolutionen och bolsjevikernas agerande under den, motsatt effekt. Under denna period anslöt sig de

revolutionära delarna av syndikalismen över hela världen till Komintern. I den svenska arbetarklassen var pacifismen djupt rotad och endast ett fåtal, med ungsocialismens grand old man – Hinke Bergegren (60) i spetsen – gick iver från Ungsocialistiska partiet till Komintern.

Under påsken 1917 strax innan uppsvinget bildade några ungsocialister inom LO Svenska Fackoppositionen efter mönster av den norska fackoppositionen av 1912. Den hade målsättningen att omvandla fackföreningarna till ”revolutionära kamporganisationer” och ”att samla alla fackligt organiserade arbetare i en enhetlig Landsorganisation”. Man ville att LO skulle organiseras i industriförbund och samtidigt decentraliseras och demokratiseras. Fackföreningarnas försiktiga agerande i kampen mot arbetsköparna måste ersättas med en effektivare och hänsynslösare taktik. Fackföreningarna skulle vara partipolitiskt, men inte politiskt, neutrala. De skulle ta upp kampen mot militarismen och förbereda arbetarna för den sociala generalstrejken som är ”inledningen till den sociala revolutionen”.

Fackoppositionen skulle emellertid inte bli lika framgångsrik som sin norska motsvarighet. Den kom att hamna i bakvattnet av de stora händelserna under våren och sommaren. Inom det Ungsocialistiska partiet kom den dessutom att stöta på ett häftigt motstånd eftersom partiet sedan gammalt solidariserat sig med SAC, som man också varit med om att bygga upp. Initiativet skulle röna större intresse inom det Vänstersocialdemokratiska partiet och en av de ledande inom partiet – Sven Linderot – argumenterade i en broschyr för att man skulle ansluta sig till initiativet och bygga upp FO till ett gemensamt vänstersocialistiskt – syndikalistiskt alternativ till de reformistiska ledarskapet inom LO. Något större intresse för FO lyckades han dock inte uppväcka vilket återspeglar de obefintliga intresset inom det Vänstersocialdemokratiska partiets ledarskap för fackliga frågor övar huvud taget. FO kom därför att föra en tynande tillvaro under några år innan den försvann.

Vid kongressen 1917 befann sig LO-ledningen i blåsväder och led nederlag på flera punkter. Den var dock knappast hotad eftersom det inte fanns något samlat alternativ. Det ungsocialistiska partiet med sina 1.000 medlemmar hade flera delegater på kongressen men var naturligtvis för svagt för att kunna ta ledningen för oppositionen. Det Vänstersocialistiska partiet var av en helt annan storleksordning med 30.000 medlemmar – hälften av SAP. Partiet hade emellertid inte någon egen uppfattning om fackligt arbete som skilde sig från LO-ledningens. Dessutom ansåg man att man inte skulle blanda in politiken – som hör hemma i riksdagen – i de fackliga frågorna. Ett försök till nytänkande var Linderots broschyr om Fackoppositionen där han menade att man skulle ansluta sig till den syndikalistiska synen på fackligt arbete samtidigt som man utanför facket bedriver ett normalt politiskt arbete.

Oktoberrevolutionen i Ryssland skulle följas av det revolutionära året 1918 då arbetarklassen i stora delar av Europa skulle resa sig och upprätta arbetarråd och i en del fall också gripa makten temporärt i några länder bl.a i Ungern och några tyska delstater.

I Sverige avspeglades detta i en kraftig radikalisering av arbetarklassen. Någon revolutionär massrörelse av 1917 års format skulle emellertid inte utvecklas. Man kan kanske tolka det så, att massorna efter händelserna 1917 hade uppnått en så hög medvetenhet att man insåg att massaktionen måste ha ett ledarskap om den inte skall rinna ut i sanden. Nu fanns det inget parti som var kapabelt att ta på sig denna uppgift. Många arbetare hade också illusioner om vad de socialdemokratiska ministrarna som ingick i regeringen efter valet 1917 kunde uträtta.

Ännu en gång klaffade reformisternas strategi, men denna gång var trycket från basen i LO och SAP om att utlysa storstrejk ännu starkare än 1917 och de konservativa i 1:a kammaren fick räcka en hjälpande hand. Man gick med på den allmänna och lika rösträtten för män. Detta skedde under de inledande veckorna av den tyska revolutionen då kaisern störtades av arbetarråden och ingen visste hur många länder som skulle dras med i revolutionen.

Fackliga propagandaförbundet

I mars 1919 bildades den Kommunistiska Internationalen (Komintern) av flera partier som brutit med den gamla socialdemokratin och slutit upp kring det ryska bolsjevikpartiet, bl.a det svenska Socialdemokratiska Vänsterpartiet.

För bolsjevikerna var en kärnfråga att de revolutionära partiet måste vara förankrat i arbetarklassen genom dess massorganisationer och genom att delta i och leda den dagliga kampen mot kapitalet. Lika väsentligt var det att denna förankring i klassen inte kunde vara ett självändamål utan måste användas för att sprida den revolutionära propagandan och agitationen och leda den revolutionära kampen. I Västeuropa var fackföreningarna de viktigaste massorganisationerna. Och att skaffa en position i dessa för den revolutionära propagandan, med sikte på att helt erövra dem för den revolutionära politiken, var en uppgift av första rangen för kommunisterna.

Bland annat dessa idéer hade Vänsterpartiets delegater med sig i bagaget när de kom hem från Kominterns grundningskongress. På partiets kongress under sommaren skulle de materialiseras i beslutet om att bilda Fackliga Propagandaförbundet. Dess uppgift skulle vara att föra ut den kommunistiska propagandan i fackföreningarna. Förbundets klubbar skulle också vara kollektivanslutna till partiet.

Propagandaförbundet var uppenbarligen tänkt att fylla den funktion som de senare cellerna skulle (försöka) fylla. Men det var samtidigt en sann avkomma av den blandning av bolsjevism och socialdemokrati som Vänsterpartiet utgjorde; ett försök att förankra den bolsjeviska propagandan i fackföreningarna med hjälp av klassisk socialdemokratisk organisationspraktik. Den senare har just som några utmärkande drag dels en åtskillnad mellan den konkreta kampen mot kapitalet och den abstrakta socialistiska propagandan, dels den oblyga medlemsvärvningen med hjälp av kollektivanslutning. Propagandaförbundet skulle ta fasta på propagandan vilket redan hörs på namnet. Den praktiska aktiviteten skulle i stor utsträckning bestå i att anordna föredrag.

Någon stor organisation skulle Fackliga Propagandaförbundet inte bli. Det omfattade som mest ca 5.000 medlemmar, endast en bråkdel av partiet. Att organisera celler och kommunistiska fraktioner i de reformistiska fackföreningarna har alltid varit en av kommunistpartiernas svårast uppgifter. Det skulle senare också märkas på den lilla anslutningen som SKP:s försök att sätta upp celler fick.

Bildandet av Fackliga Propagandaförbundet betydde att man bröt med Fackoppositionen och också med ungsocialisterna som man samarbetat intimt med under 1917-1918. Samarbetet skulle inte återupptas förrän efter påstötning från Kominterns ledning ett par år senare.

De delar av förbundets program som handlar om fackföreningarna var identiska med Fackoppositionens. Därutöver krävde man att "ordinarie anställningsformer" skulle avskaffas och uppmanade till kamp mot socialisering inom det kapitalistiska samhällets ram "såsom fördröjande den kommunistiska samhällsordningens förverkligande". En punkt handlade om arbetarkontrollen och i den sista punkten deklarerade man generöst att man var beredd att samarbeta (sic) med alla organisationer "vilka verkar för den revolutionära klasskampen på grundval av de kommunistiska principerna och med erkännande av proletariats diktatur som övergång till kommunismen". Det sista torde otvivelaktigt vara riktat mot Ungsocialisterna.

Förbundet skulle inte göra någon större lycka i klasskampen. Samma år som det bildades kom Ungsocialisterna och Vänsterpartiet i majoritet på metalls kongress och besatte majoriteten av platserna i styrelsen. Detta kom emellertid att avsätta minimala resultat i förbundets praktik – i synnerhet som den radikala kongressen hade lämnat förbundets konservativa byråkrati i det närmaste intakt. I styrelsen drev man en uppenbarligen av Ungsocialisterna inspirerad

decentralistisk linje. Den tog sig sådana befängda uttryck som att de vi verkstadskonflikten 1920 överlät avgörandet om strejk till de lokala fackföreningarna. Detta ledde givetvis till nederlag. Efter det dröjde det inte länge förrän man var bortmyglade från styrelsen av sossarna.

En annan kortvarig framgång hade man i arbetslöshetsföreningarna under den svåra och plötsliga krisen 1920-22. På de arbetslösas landskonferens erövrade man majoriteten. Konferensen beslutade att förklara alla nödhjälpsarbeten i blockad i protest mot de dåliga lönerna. Denna massaktion rann emellertid ut i sanden vilket ytterligare framhöver Propagandaförbundet och varför inte hela Vänsterpartiets karaktär av just propagandaförbund och inte kamporganisation.

Kominterns enhetsfronttaktik

I slutet av 1920 och i början av 1921 lade sig de första revolutionära vågorna efter kriget. Under dessa månader led Komintern flera svåra nederlag. Ungefär samtidigt splittrades flera partier och Internationals inflytande i Västeuropa minskade drastiskt och socialdemokraterna gick framåt. Splittringarna inom Komintern var ett resultat av att varje enskild medlem i Internationals ålades att anta de 21 teserna som antogs på den andra världskongressen 1920. Man måste bli av med de vänstersocial-demokratiska centristerna vilka allt mer uppenbart var en hämsko för partiernas utveckling till revolutionära partier. Även det svenska partiet splittrades under denna period och minoriteten lämnade partiet.

Inför denna situation av tillfällig stagnation av klasskampen antog Kominterns tredje kongress 1921 en ny taktisk inriktning för partierna i väst – den s.k enhetsfronttaktiken. Man måste ta större hänsyn än tidigare till existensen av stora socialdemokratiska partier vid sidan av de många gånger avsevärt mindre kommunistiska partierna. Utan en effektiv kamp mot det reformistiska inflytandet inom arbetarrörelsen skulle de revolutionära partierna aldrig kunna leda arbetarklassen mot revolutionen.

Detta kunde endast ske genom att de breda lagren av arbetare under kampen för vissa krav fick en konkret erfarenhet av socialdemokraternas förräderi. Kommunistpartierna måste presentera ett antal väsentliga arbetarkrav som kunde leda till masskamp riktad mot grunden för kapitalets herravälde och kräva av socialdemokratin – både basen och ledningen – att de skulle ta upp kampen tillsammans med kommunisterna för att genomdriva dem. I samma mån som kampen för kraven fick masskaraktär och blev oförenlig med kapitalets fortbestånd skulle den förrådas av de reformistiska ledarna. Kommunistpartierna kunde inte överflygla socialdemokratin i handling!

Fackliga propagandaförbundet försvinner

I linje med denna inriktning kom 1921 direktiv från Kominterns exekutivkommitté att Fackliga Propagandaförbundet skulle läggas om till en allmän facklig opposition kring några konkreta kampkrav som var inlänkade i en strategi. Denna nya uppgift kom aldrig att genomföras och Propagandaförbundets uppgift att samordna partiets arbete i facket övertogs av ett fackligt sekretariat.

I stället för att utvecklas till en bred massorganisation kom det Fackliga Propagandaförbundet att tyna av och försvinna.

Breddandet av Fackliga Propagandaförbundet var ett led i ett allmänt direktiv från Komintern att man skulle återuppta det samarbete med anarkosyndikalisterna som man hade avbrutit i och med bildandet av Propagandaförbundet. Förutom att bilda revolutionära fronter på arbetsplatserna med syndikalisterna skulle man skicka in kadrer i SAC. Kominterns taktik

gentemot syndikalisterna hade i andra länder gett ett gott resultat med en omfattande rekrytering av syndikalistiska arbetare till de kommunistiska partierna.

SKP inriktade sig nu dels på att enligt de 21 teserna organisera om partiet på cellbasis, dels på att försöka genomföra de senaste direktiven. Framgångarna i detta arbete var mycket begränsade de första åren. Man lyckades få till stånd ett visst samarbete i Norrbotten med syndikalister. I övriga landsdelar hände ingenting och de lyckades endast bygga ett fåtal driftsceller. Flera försök gjordes att få till stånd en proletär enhetsfront genom öppna brev till SAP:s ledning utan något resultat annat än att partierna vid valen ställde upp under en gemensam valbeteckning.

En av orsakerna till den bristande energin i att genomföra Kominterns beslut torde ligga i schismen mellan en högerfalang under Höglund och en vänsterfalang omkring ungdomsförbundet. Efter sprängningen av Kominterns sektion i Norge 1923 då Höglund tog ställning för den uteslutna högerriktningen accentuerades konflikten inom SKY och partiet sprängdes 1924 då högerflygeln uteslöts.

Svensk-ryska kommittén

På den femte Kominternkongressen 1924 hade den revolutionära flygeln inom Komintern förlorat allt inflytande och centristererna kring Zinovjev och Bucharin dominerade. Centrismen kan tyckas vara en motsägelsefull beteckning på den politiska inriktningen hos Kominterns nya ledarskap eftersom den framför allt manifesterades genom sina häftiga svängningar mellan extrema höger- och vänsterståndpunkter. Under denna kongress intog man den senare ståndpunkten.

De tredje och fjärde kongressernas riktlinjer om enhetsfronten med hjälp av överenskommelser med de socialdemokratiska ledarna ansågs nu som opportunistisk. I stället skulle man ingå i aktionsenheter ”underifrån” med socialdemokratiska arbetare mot deras ledare. Det skulle inte längre vara möjligt att förena sig med de arbetare som var lojala mot socialdemokratin ledare men som samtidigt var beredda att i praktiken bryta med dessa ledare.

Försök till allians med socialdemokratin

Kominterns nya inriktning byggde på antagandet att nederlaget för revolutionen i Tyskland 1923 bara var temporärt. Nästan omedelbart efter kongressen stod det klart att det var en felbedömning och den vänsteristiska linjen kom under sin tillämpning att vändas till sin motsats.

Nu inriktade sig Komintern på en långvarig stabiliseringsperiod. Utan någon revolution i sikte kunde ett närmande till socialdemokratin inte innebära så stora risker. De stora socialdemokratiska partierna skulle utgöra en betydligt bättre garant för ett ostört uppbygge av socialismen i ett land än de små kommunistpartierna. Man började med att skicka ut trevare om försoning med den fackliga Amsterdaminternationalen. Med den femte kongressen som bakgrund var det en mycket delikat uppgift. En direktkontakt var klart omöjlig. Den ”engelsk-ryska” kommittén för facklig enhet skulle tjäna som ett redskap för försoningspolitiken.

De engelska kommunisterna hade under flera år i samarbete med vänstersocialdemokrater bedrivit ett framgångsrikt oppositionsarbete i fackföreningarna och drivit TUC (eng. LO) åt vänster. TUC-ledningen sökte under 1924 samarbete med de ryska fackföreningarna och den engelsk-ryska kommittén bildades. 1926 hade den engelska fackföreningsrörelsens politik lett till en generalstrejk som försatte landet i en förrevolutionär situation. Ur denna knipa kunde TUC-ledarna inte rädda sig med kvasiradikalt prat. Antingen en konsekvent revolutionär offensiv eller ett totalt förräderi. Man valde givetvis det senare. Under denna period förekom ingen som helst kritik mot de engelska fackliga ledarna från Kominterns eller de engelska

kommunisternas sida, och man upprätthöll samarbetet i kommittén trots sveket 1926 ända tills TUC-ledarna själva bröt det efter några år.

Ryskt samarbete med gruvarbetarförbundet

De ryska partiledarna gav nu inte upp så lätt. De fortsatte att knacka på olika bakaörrar. 1927 var turen kommen till Sverige. Nu försökte de med förbunden. Man hade förgäves hört sig för hos både Sågverks- och Pappersförbundet innan man fick napp hos Gruvarbetarförbundet. Detta efter att en representant från det ryska gruvarbetarförbundet på gruvkongressen 1927 utlovat ryskt stöd i kampen för 6-timmarsdagen.

Hösten 1927 bildades den svensk-ryska samarbetskommittén. De togs i Sverige till förövändning för en samfällid propagandakampanj av reformister och borgare mot gruvarbetarförbundet.

I december samma år sa gruvägarna vid de mellansvenska gruvfälten upp avtalen och krävde kraftiga lönesänkringar. Detta startade en strid som skulle omfatta hela gruvbranschen och inte avslutas förrän i augusti 1928. Resultatet av kampen blev oförändrade villkor. Trots att man fått 1 milj kr i understöd av de ryska gruvarbetarförbundet så tömdes förbundets alla strejkkassor.

Strejken var i mycket en kopia av den engelska generalstrejken och kommunisterna hade ingenting lärt och ingenting glömt. Efter den nationalistiska kampanjen tvingades gruvarbetarförbundet efter uteslutningshot från LO att ta avstånd från den svensk-ryska kommittén som förmedlat den ryska hjälpen. Trots bakslaget hade man i alla fall vunnit att gruvarbetarna i många år vad den mest sovjettrogna arbetargruppen i Sverige.

Enhetskommittén

Efter mönster från den engelska "minoritetsrörelsen" började SKP 1926 arbeta för att skapa en bred oppositionsrörelse inom fackföreningsrörelsen tillsammans med vänstersossar och syndikalister. Efter inrådan från Komintern beslöt man att den inte skulle ges en fast organisation utan vara "en friare form av förening av vänsterelement inom den fackliga rörelsens ram".

Samma år lät SKP de partimedlemmar som ledde metalls avdelning 41 ta initiativ till en "enhetskonferens mot strejkbryteri och fascism". Till konferensen kom representanter för 80.000 fackligt anslutna arbetare. Den samlades kring ett aktionsprogram med bl.a krav på "facklig enhet på klasskampens grund", "sammanslagning mellan LO och SAC", "solidaritet med alla stridande arbetargrupper" och "skärpt kamp mot strejkbrytare – och fascistorganisationer". Konferensen tillsatte en "enhetskommitté" på 19 personer. Bland dessa fanns både socialdemokrater, kommunister, syndikalister och partilösa.

Förutom några rätt framgångsrika insamlingar till strejker bestod verksamheten främst av föredragshållande och utgivande av den sporadiskt utkommande tidningen "Framåt".

Endast ett 40-tal lokala enhetskommittéer skulle efter hand bildas. Att målsättningen var att skapa en allians mellan vänstersossar och kommunister och på så sätt driva socialdemokratin åt vänster märktes på den framskjutna position som radikala socialdemokrater hade i de utåtriktade propagandan. Framför allt i tidningen "Framåt".

Under 1928 skulle Komintern göra en lika tvär som plötslig vändning åt vänster och inleda den s.k tredje perioden.

Kominternvändningen åt vänster 1928

Inför detta år hade svårigheterna hopat sig för den stalinistiska byråkratin. I Sovjet vägrade de rika bönderna att samarbeta med regimen och saboterade ekonomin. I väster hade socialdemokraterna avslagit alla inbjudningar till ett närmande och i öster belönades kommunisternas trogna samarbete med det borgerliga Koumintang med en fruktansvärd massaker som nästan helt utplånade det kinesiska kommunistpartiet. Den högerbolsjevikiska inriktningen hade lett till katastrofer för Komintern. Man måste ändra politik! Försoningens politik blev konfrontationens.

På Kominterns sjätte kongress och RFI:s fjärde kongress slogs den nya politiken fast. Den vänsterflygel inom socialdemokratin man tidigare intimt samarbetat med blev ”den farligaste fienden till kommunismen och proletariats diktatur”. Och istället för att driva de reformistiska ledarna åt vänster skulle nu kommunisterna ”förbereda, organisera och självständigt leda arbetarklassens strejkstrider, inte med reformisterna utan mot och utan dem”. Man förutsade den ekonomiska kris som skulle komma och under vilken man menade att de avgörande striderna skulle utkämpas.

I Sverige kom den nya politiken att märkas mycket lite i kommunisternas dagliga fackliga arbete. De svenska fackföreningskommunisterna var försiktiga herrar som inte inlät sig på dumdriftigheter och de skulle så förbli så länge Kilbommarna fanns kvar och dominerade partiet.

Arbetsfredskonferensen och Enhetskommitténs svar

Under 1928 fortsatte bourgeoisins attack på arbetarnas levnadsstandard som inletts med gruvkonflikten, med en lock-out mot pappersarbetarna som även utvidgades till att gälla sågverksarbetarna. Arbetarna vägrade att godkänna uppgörelsen som medlingskommissionen hade arbetat fram utan gick på kommunisternas avslagslinje. I fullständigt förakt för arbetarnas uttalade vilja skrev förbundsbyråkraterna på avtalet ändå. Trots detta gick arbetarna mangrant tillbaka till arbetet utan några allvarligare protester. Det fanns ingen som förmådde ta initiativet till att leda en sådan kamp.

I maj samma år antog riksdagen den lag om kollektivavtal och arbetsdomstol som arbetats fram av en kommitté tillsatt av en socialdemokrat. LO och socialdemokraterna tvingades under trycket från arbetarna att ta avstånd från sin skapelse. Den dag då lagen antogs demonstrerade 350.000 arbetare över hela landet. LO såg sig till och med föranlåten att proklamera generalstrejk – men bara under en halv dag och om det inte var i strid med gällande avtal. Emellertid sträckte sig inte LO:s sabotagelust mot samhällsfreden så långt att man vägrade att tillsätta fackföreningsrepresentanterna i arbetsdomstolen.

För att lugna ner de upprörda sinnena tog den liberala regeringen initiativ till arbetsfredskonferensen – en förbrödningskonferens mellan företagare och arbetare. Den hade som förebild den s.k ”Mondkonferensen” som hållits i England några år tidigare under ledning av en Lord Monde.

På konferensen enades representanter från LO och SAF om att ”befrämja en utveckling mot förtroendefull samverkan mellan företagsledare och arbetare till näringslivets (sic) förkovran”.

I protest mot denna uppenbara manifestation av klassamarbetspolitik utlyste SKP i likhet med de engelska kommunisterna en motkonferens under parollerna: ”Mot mondism och facklig splittring! För klasskamp och facklig enhet!”. Den blev en stor framgång. Representanter för nära 100 000 arbetare slöt upp och 23 fackföreningar stödde konferensen utan att vara

representerade. Sannolikt var även denna konferens endast ett mått på kommunisternas ordinarie inflytande i fackföreningarna som ökat starkt sedan den förra konferensen.

Vid konferensen gjorde SEP den första ansatsen till att efterkomma Kominterns beslut om att kommunisterna själva måste gripa ledningen för arbetarklassens dagliga kamp. Konferensen anslöt sig till riktlinjerna för det revolutionära fackföreningsarbetet på RFI:s fjärde kongress. Och för att förvandla Enhetskommittén från en propagandakommitté till en kämpande organisation beslöt man att den skulle få en fastare organisation med regelbundna avgifter från de anslutna fackföreningarna. Förvandlingen skulle emellertid stanna vid denna något symboliska åtgärd.

LO krossar enhetskommittéerna

Den stora uppslutningen på Arbetarnas fackliga landskonferens gjorde att LO-ledningen började att se Enhetskommittén som ett hot. Om dess framgångar skulle fortsätta skulle byråkratins manöverutrymme begränsas avsevärt. Att Komintern avskar sig från att kunna påverka vänsterflygeln inom socialdemokratien genom att plötsligt beteckna dem som ”den farligaste fienden till kommunismen” kom också lägligt för LO-byråkratin. Tiden var mogen att gå till motattack.

Redan 1926, trots Enhetskommitténs försäkringar om att de lokala kommittéerna alltid skulle arbeta ”i fullt samförstånd med fackföreningsstyrelserna samt inom ramen av respektive förbunds stadgar och beslut”, så tog LO-kongressen ett uttalande mot konferensen. LO-medlemmarna uppmanades ”att i fortsättningen inte låna sig till sådana skadliga och för arbetarklassen meningslösa och rent av skadliga konferenser”. I november 1928 skickade man ut ett cirkulär till fackföreningarna med ett nytt avståndstagande från Enhetskommittén. Det avgörande slaget kom i april 1929 med cirkulär 638 där alla som betalade medlemsavgift och lämnade rapporter till Enhetskommittén hotades med uteslutning. Striden utspelades också på det lokala planet. Flera fackföreningar där Enhetskommittén dominerade splittrades av socialdemokraterna.

SKP splittrades

Inför detta drag stod SKP:s ledning splittrad. Majoriteten, stödd av Kominternrepresentanten, menade att man inte skulle falla undan för LO-ledningens diktat utan tvärtom genomföra RFI:s beslut och förvandla Enhetskommittén från en propagandaorganisation till en kämpande organisation mot en fast organisering på arbetsplatserna. Man beslöt att organisera aktionskommittéer på arbetsplatserna för att mobilisera arbetarna i kamp mot uteslutningarna.

Linjen led nederlag. Flera ledande kommunister uteslöts nr facket och endast 300 av sammanlagt 5 500 fackföreningar uttalade sig för Enhetskommittén. Dessutom gick SKP tillbaka vid flera ombudsval till förbunds kongressen under sommaren.

Partiet fick retirera och uteslutna ledande partimedlemmar tilläts lämna Enhetskommittén för att komma in i facket igen. Fackföreningar, som var anslutna till Enhetskommittén behövde inte längre betala kontingenter.

I stället skulle man bygga upp partifraktioner i fackföreningarna. Den tidigare majoriteten som nu blivit minoritet, de som senare skulle kallas ”Sillénare”, opponerade sig mot vändningen och menade att den innebar en kapitulation. De stöddes av Kominternrepresentanten. Denne skulle något senare spränga partiet genom att i Exekutivkommitténs namn utesluta majoriteten i partiledningen, den s k Kilbomsriktningen, ur Komintern.

Sprängningen var katastrofal för Kominterns sektion i Sverige. Av 17 000 medlemmar anslöt sig ca 7 000 till majoriteten och 3 500 till minoriteten, medan 6 600 blev passiva. Alla

riksdagsmän, huvudorganet Folkets Dagblad och de flesta av partiets fackliga ledare gick till Kilbompartiet. Det var strängt taget endast i gruvarbetarförbundet som Sillénarna hade något inflytande.

Även Enhetskommittén splittrades. Men striden var redan avgjord. Ingen av kommittéerna blev särskilt långlivad, Majoriteten upplöste sin kommitté nästan omedelbart, medan den Komintern-trogna minoriteten formellt förvandlade sin till partifraktion, vilket i praktiken betydde upplösning.

Kilbomspartiet, som hade många drag gemensamma med våra dagars SKP (Gnistan-gruppen), kom att fortsätta den högerbolsjevikiska politik, som dominerat Komintern innan vändningen 1928 och som Kilbommarna egentligen inte någon gång övergett, d v s att sträva efter en varaktig allians med socialdemokratin. Majoriteten skulle också efter några år återförenas med fadershuset, som man brutit med 1917. En mycket liten grupp kring Folkets Dagblad och den politiskt (och troligtvis även ekonomiskt) korrupte Nils Flyg skulle fortsätta sin politiska vandring och till slut finna sin bärning i tjänst hos det Tredje Rikets nazism.

Vi kommer i fortsättningen inte behandla detta parti utan hålla oss till det s k Sillén-kommunisterna, d v s den kraftigt reducerade Komintern-sektionen, som under några år skulle samla de mest kampvilliga elementen av den svenska arbetarklassen omkring sig.

Röda Fackliga Oppositionen, RFO

”Sillénarna”(kallas i fortsättningen för SKP, trots att Kilbommarna också under några år behöll det gamla partinamnet) ställde sig från början målsättningen att genomföra Kominterns nya politik. Man skulle ”vända ansiktet mot arbetsplatserna” och leda massornas ekonomiska strider ”utanför eller mot de reformistiska ledarna”.

För att lösa dessa uppgifter måste man:

1. Bygga starka driftceller på arbetsplatserna
2. Organisera en röd facklig opposition omkring dessa enligt modell från det tyska kommunistpartiet

Inget parti utanför Sovjet hade dittills lyckats organisera mer än en mycket liten del av sina arbetare i sådana celler. Sverige utgjorde inget undantag. 1932 hade SKP endast ett 100-tal driftceller; de flesta dessutom passiva. Detta berodde delvis på den hårda repressionen på arbetsplatserna, men framförallt på att SKP inte förmådde utmana reformisternas inflytande i facket och bland arbetarna. Cellerna tvingades i ett ständigt underläge föra en strid både mot borgare och reformister för sin blotta existens. Det var inte många som orkade med den pressen.

Med uppbygget av RFO var det ännu sämre. Antalet RFO-grupper var dels färre än antalet celler, dels var RFO-grupperna i många fall svagare. Vi känner igen fenomenet från det Vänstersocialistiska Partiet som hade mycket starkare inflytande i fackföreningarna än Fackliga Propagandaförbundet.

Däremot skulle SKP under den hårda striden 1932 finna sig i ledningen för flera ”röda fackföreningar”, d v s avdelningar som blivit uteslutna från LO. De viktigaste var: en minoritet av tullmännen, gruvarbetarna i Norrbotten, sågverksarbetarna i Svartvik, pappersarbetarna i Kramfors och Ulvvik, transportarbetarna i Stugsund och Luleå.

RFO:s uppgång och fall sammanföll med den hårda försvarsstrid som arbetarna förde under den häftiga lönedepressionen i början på 30-tals-krisen.

1930 kom den internationella krisen till Sverige. Arbetsköparnas offensiv som börjat redan 1928 skärptes nu. Strejkbrytare med polisskydd sattes in i allt större skala för att krossa

arbetarkampen. Strejkbrytarna var ett allvarligt hot mot arbetarnas försök att försvara sin levnadsstandard. Kampen mot dessa leddes ofta av SKP. Socialdemokraterna intog skenbart en tvetydig inställning. I sin propaganda var de vanligen emot strejkbryterier. Framförallt därför att det försvårar klassmotsättningarna. I praktiken kom man ofta att stödja det, t o m aktivt, speciellt när kommunister var de drivande i strejker. I början av 1931 under textilarbetarstrejken skyddade man strejkbrytarna med ordningsvakter, utsedda av förbundet.

Den första större konfrontationen mellan arbetare och polis som skyddade strejkbrytare ägde rum i Halmstad några månader efter textilarbetarstrejken. Gatustrider utkämpades mellan arbetare och poliser inkallade från Göteborg. I spetsen för kampen stod (enligt egen uppgift) SK?. Denna gång slutade striden med arbetarnas seger. Segern innebar en moralisk vitamininjektion för arbetarklassen. Men borgarpressen upphävde ett ramaskri över "ligistfasonerna". Ett eko hördes även i de socialdemokratiska tidningarna. Man måste ta till hårdhandskarna, Sillénarna och deras anhängare skulle knäckas med maktmedel. I Ådalen – ett känt kommunistfäste – skulle den hårda linjen prövas – och misslyckas.

Revolten i Ådalen

Det började hösten 1930 med en strejk vid AB Långrörs Cellulosafabriker i Marma utanför Söderhamn. I april 1931 avsåg fabriksägaren att skeppa ut ett lager av massa från Sandvikens hamn i Ådalen. När hamnarbetarna förklarade utskräppningen i blockad skickade SAF beväpnade strejkbrytare och Länsstyrelsen sände poliser för att skydda dem. Detta skedde strax efter att segern i Halmstad blivit känd och arbetarnas stridsmoral var på höjdpunkten.

SKP:s lokalavdelning grep omedelbart initiativet för att genomföra en liknande kampanj som i Halmstad. Man kallade till demonstration och självsäkra som man var efter segern i Halmstad tågade man trots polisvakten in på fabriksområdet och rensade det från brytare. Nu upprördes borgarna och deras reformistiska vapenbroder och krävde åtgärder. Polisförstärkningar ända från Stockholm och militär sändes till Ådalen. Nu skulle det statueras exempel!

Hela Ådalens arbetarbefolkning ställdes nu på krigsfot och redan dagen efter militärens ankomst samlades 7 000 arbetare till ett protestmöte. Sedan mötet uttalat sig för generalstrejk i Ådalen för att få bort de beväpnade inkräktarna avslutades det med den ödesdigra spontana demonstrationen mot strejkbrytarförläggningen i Lunde. När tåten på tåget närmade sig det fridlysta området öppnade militären eld utan förvarning med gevär och kulsprutegevär rakt in i den obehäpnade folkmassan. Fem arbetare dödades och fem sårades.

De brutala morderna upprörde hela landet och stämningen svängde omedelbart till arbetarnas förmån. Dagarna efter gick uppemot 100 000 arbetare i hela landet ut i spontana proteststrejker och bara i Stockholm demonstrerade 19 000 arbetare mot morderna. Socialdemokraterna kunde inte undgå att märka den ändrade stämningen. Deras inställning till strejkbryteri och arbetarvåld kontra borgarvåld svängde över natten (bara tillfälligt naturligtvis) och de tävlade med Ny Dag i fördömanden. LO utfärdade direktiv om en fem minuters generalstrejk under förutsättning att arbetsköparna lämnade tillåtelse. Under dessa fem minuter stod landet stilla.

Samtidigt som opinionen rasade mot morderna fortsatte statsapparaten oberörd på den inslagna linjen av skärpt repression. Polisen i Stockholm attackerade en kommunistisk demonstration och utfärdade därefter förbud mot alla kommunistiska möten. Mängder av rättegångar inleddes mot kommunister och folk som enbart kritiserat myndigheternas agerande. Enbart medlemmar i kommunistpartiet dömdes till 13 års fängelse. De som bar ansvar för morderna gick fria.

I Ådalen gick samtliga arbetare ut i strejk dagen efter. På ett möte med 10 000 deltagare valdes en central strejkledning – enligt RFI:s direktiv – av kommunister och partilösa. Under de nio dagar strejken pågick hade strejkledningen makten i Ådalen. Allt arbete som skulle utföras i Ådalen måste tillstyrkas av den. Stämningen i landet gjorde att myndigheterna inte vågade ingripa.

Efter Ådalen var SKP:s anseende på sin höjdpunkt, medan reformisterna med sin minst sagt vacklande inställning till strejkbryteri förgäves försökte lägga sig till med en radikal mask. De politiska förutsättningarna att bygga upp en klasskampstendens i facket som kunde utgöra ett politiskt alternativ till reformisterna var nu större än någon sin. SKF hade fått 1500 nya medlemmar och många nya lokalavdelningar hade bildats. Men partiet satsade bara halvhjärtat på kampen för Ådalenarbetarna. Det försummade att organisera det nya inflytande som vunnits. Ingen solidaritetskommitté sattes upp ute i landet. I Ådalen nöjde man sig med att delta i strejkkommittén. Facket hade ställts åt sidan, men; inga självständiga klassorgan byggdes upp för att ta dess plats. När stämningen i Ådalen lugnat sig återvände arbetarna till de enda organisationer de hade – fackföreningarna – och där fanns inga kommunister, eftersom de ”hade ställt facket åt sidan”. Det var således ingen svårighet för reformisterna att bryta upp strejken underifrån och lämna strejkkommittén kvar ensam.

För bourgeoisin var Ådalen ett misslyckande. Konfrontationspolitiken fick motsatt effekt mot den avsedda. Arbetarklassens reaktion tvingade borgarna att välja samarbete istället för konfrontation, morot istället för piska.

Under -32 och början av -33 skulle också SKP:s öde i fackföreningarna avgöras. I slutet av -31 och början av -32 löpte avtalen ut för 220 000 arbetare. SKP trodde sig stå väl rustat för denna strid. Partiet hade lett två framgångsrika strider under 1931 och enligt Kominterns analys skulle kapitalismen inom kort utkämpa sin dödskamp. Arbetarmassorna skulle radikaliseras och sossarna följa efter åt vänster för att försöka fånga upp uppsvinget och precis som 1917 leda in det i reformistiska banor. Nu krävdes bara att man avslöjade dessa försök och arbetarna skulle sluta upp bakom det enda sanna arbetarpartiet, SKP.

Nu gick det inte så. Istället för det drömda uppsvinget kom en våldsam reformistisk offensiv för att hålla lönerna nere och garantera kapitalets vinst. Den 4-2-32 skrev Metall på ett löneavtal utan att arbetarna hörsammade SKP:s paroller. Sågverks ledning ignorerade arbetarna och skrev på ett avtal som förkastats i omröstning. En avdelning i Svartvik som inte ville finna sig och gick ut i strejk uteslöts, och en ny fackförening sattes upp av en handfull reformister. I Pappers kunde förbundsledningen inte undvika strejk. Stora lager massa gjorde att kapitalisterna kunde hålla ut länge. När islossningen kom begärde förbundet sympatiststrejk av Transport, som vägrade. Nu utlyste SIW vilda sympatiststrejker. Parollerna hörsammades i flera hamnar. LO och Transport ställde då öppet upp på strejkbrytarnas sida. Lojalitetsomröstning anordnades och alla som inte stödde förbundsledningen uteslöts. Flera avdelningar uteslöts och nya tillsattes uppifrån. Med LO:s och förbundets välsignelse vågade staten mobilisera och kulsprutorna plockades fram igen, den här gången i Klemensnäs och Sandarne. Flera arbetare sårades. Sammanlagt 11 års fängelse utdömdes. I början av juli var motståndet knäckt. SKF:s öde i fackföreningen var därmed beseglat.

Man skulle i alla fall göra ännu ett sista försök i Sjömansstrejken. Den var dömd på förband. SKP hade förlorat sina starka fästen iland. Denna isolerade arbetargrupp kunde knappast slåss ensam. Strejken skulle ledas enligt Profinterns Strasbourgresolution. Taktiken lades upp på de skandinaviska sjömannens kamp- och enhetskongress i Köpenhamn. Strejkkommittéer skulle bildas på alla fartyg och ledningen ryckas ur reformisternas händer. I mars utbröt strejken. Sjömännen vägrade med 80 procents majoritet att godkänna förbundets lönesänkingsförslag och förbundet tvingades gå ut i strejk. Mycket hängde på om man kunde hålla strejkbrytarna

från fartygen. Ånyo kom det till våldsamma sammandrabbningar med polis och ånyo stämde kören av fördomanden upp. Arbetarnas förbittring över det uteblivna stödet och ledningen från förbundet var våldsam och tog sig t o m fysiska uttryck.

SKP:s inflytande bland sjömännen ökade Odh det stod klart att förbundsbyråkratin höll på att förlora ledningen till RFO. En tidning, Strejkvakten, utgavs redan. 1 april kallade RFO till en konferens i Stockholm för att välja en central strejkledning. Nu måste det handlas snabbt! Över arbetarnas huvud slöt förbundsledningen tillsammans med LO-ledningen ett avtal med redarna. En lojalitetsomröstning verkställdes. Alla som inte stödde ledningens handlande uteslöts.

Sådant var läget när Stockholmskonferensen sammanträffade. Skulle man fortsätta strejken, vilket skulle betyda en sprängning av förbundet? Man skulle kanske få en majoritet av medlemmarna med dig. Men man hade dåliga erfarenheter av ”röda avdelningar”, ett ”rött förbund” skulle knappast klara sig bättre. Konferensen beslöt alltså att underkasta sig förbundsledningen och återgå till arbetet.

Nu startade utrensningarna. Alla kända strejkledare uteslöts ur förbundet och svartlistades hos redarna. Något senare kom cirkulär 807, där avdelningarna uppmanades att utesluta alla medlemmar av RFO. Cirkuläret gör definitivt slut på SKP:s sista försök att ta strid med reformismen i fackföreningsrörelsen.

1935 skulle den gamla högerbolsjevikiska linjen från perioden innan 1928 återupplivas. Öppningen åt höger skulle denna gång vara helt hämningslös. All organisering av kommunister och oppositionella (mot socialdemokratin) utanför SKP upphörde till fromma för Folkfronten.

För den som vill veta mer

[Litteraturlistan är redigerad och utvidgad. Länkar till marxistarkiv.se, när dokumentet finns där – *Red anm*]

[Om den antifackliga lagstiftningen](#) (skrift från MLK)

Om 30-talet:

Andersson, Strömkvist, Svensson: *Klass mot Klass – Kommunisternas taktik under 30-talskrisen*, Proletärkultur 1971 (Historik skriven utifrån ”r:arnas” ultravänsteristiska perspektiv i början av 70-talet)

”[SKP och arbetsplatserna 1929-35](#) – riktlinjer, praktik, värdering”, *Kommunistisk Tidskrifts Skriftserie* nr 5/6, utgiven av MLK 1972 (En samling artiklar och andra dokument hämtade från SKP:s månadstidskrift *Kommunistisk Tidskrift*)

[Ådalen -31](#) av F Lager.

Om SKP/VPK:

[Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling.](#)

[Inledning till Revolutionen i Sverige 1917-1924](#) av Håkan Arvidsson.

Dokument från [SKP 1917-21](#).

Dokument från [SKP 1922-24](#).

Dokument från [partisprängningen 1929](#).